

**M
A
G
Y
A
R
T
A
N
Í
T
Á
S**



**Daniel Defoe: ROBINSON CRUSOE
Offterdinger&Zeigle illusztrációja, 1880 körül**

**2010/3.
MÁJUS–AUGUSZTUS**

TREZOR KIADÓ

1149 Budapest, Egressy köz 6. (Az Egressy út 46. mellett!)

Telefon/fax: (1) 363-0276 * E-mail: trezorkiado@t-online.hu (Új cím!)

Internet: <http://www.trezorkiado.fw.hu>

Az árak 2010. december 31-ig érvényesek.

Raktári szám:	Szerző:	Cím:	Iskolai ár (Ft)	Bolti ár (Ft)
TR 0001	Cs. Nagy Lajos	Alapfokú helyesírási gyakorlókönyv 3–8. osztály	690	890
TR 0002	Cs. Nagy Lajos	Nyelvtani elemzési gyakorlókönyv 3–4. osztály	650	830
TR 0003	Cs. Nagy Lajos	Nyelvtani elemzési munkafüzet 3–4. osztály	400	500
TR 0004	Cs. Nagy Lajos	Helyesírási munkafüzet 3–4. osztály	400	500
TR 0005	Cs. Nagy Lajos	Nyelvtani elemzési gyakorlókönyv 5–6. osztály	650	830
TR 0006	Cs. Nagy Lajos	Nyelvtani elemzési gyakorlókönyv 7–8. osztály	690	890
TR 0007	Cs. Nagy Lajos	Nyelvtani elemzési munkafüzet 5–6. osztály	440	600
TR 0008	Cs. Nagy Lajos	Nyelvtani elemzési munkafüzet 7. osztály	400	500
TR 0009	Cs. Nagy Lajos	Nyelvtani elemzési munkafüzet 8. osztály	400	500
TR 0010/T	Magassy László	Leíró magyar nyelvtan az általános iskolák 5–8. és a nyolcosztályos gimnáziumok I–IV. osztálya számára (<i>Tartós tankönyv változat, kemény kötésben.</i>)	820	930
TR 0011	Magassy László – Magassyné Molnár Katalin	Gyakorlatok, feladatok I. magyar nyelvtanból az általános iskolák 5. osztálya és a nyolcosztályos gimnáziumok I. osztálya számára	200	250
TR 0012	Cs. Nagy Lajos	Helyesírási munkafüzet 5–6. osztály	440	600
TR 0013	Magassy László	Gyakorlatok, feladatok II. magyar nyelvtanból az általános iskolák 6. osztálya és a nyolcosztályos gimnáziumok II. osztálya számára	200	250
TR 0014	Magassy László	Gyakorlatok, feladatok III. magyar nyelvtanból az általános iskolák 7. osztálya és a nyolcosztályos gimnáziumok III. osztálya számára	200	250
TR 0015	Magassy László – Magassyné Molnár Katalin	Gyakorlatok, feladatok IV. magyar nyelvtanból az általános iskolák 8. osztálya és a nyolcosztályos gimnáziumok IV. osztálya számára	200	250
TR 0016	Cs. Nagy Lajos	Helyesírási gyakorlókönyv	1000	1250
TR 0017	Hangay Zoltán	Magyar nyelvi gyakorlókönyv	1000	1250
TR 0018	Cs. Nagy Lajos	Magyar nyelvi munkafüzet 1–2. osztály	550	650
TR 0019	Cs. Nagy Lajos	Helyesírási munkafüzet 7–8. osztály	550	650
TR 0021	Tánczos K.	Középiskolába készülök! Gyakorlókönyv magyar nyelvből	840	950
TR 0022	N. Császi Ildikó	Példaszövegek a magyar nyelvtan tanításához 2–8. osztály	630	750
TR 0023	Cs. Nagy Lajos	Helyesírási munkafüzet 3–4. osztály (<i>Átdolgozott, bővített, színes nyomású kiadás; szerepel a tankönyvjegyzéken.</i>)	960	1100

MAGYARTANÍTÁS

2010. 3. szám

LI. évfolyam

Módszertani folyóirat

Megjelenik évente ötször:

*január, március, május,
szeptember és november
hónapban.*

Szerkesztő:

A. Jászó Anna

A szerkesztőség címe:

Budapest, Eötvös u. 77. 1153

Telefon/fax: 306-4234

E-mail: postmaster@adamir-retor.t-online.hu

* * *

Kiadja a Trezor Kiadó

A kiadó címe:

Budapest, Egressy köz 6. 1149

Telefon/fax: (1) 363-0276, e-mail:

trezorkiado@t-online.hu

Internet: <http://www.trezorkiado.fw.hu>

Felelős kiadó:

A Trezor Kiadó igazgatója

ISSN 0464-4999

Egyes szám ára: 410 Ft

Éves előfizetési díj: 2050 Ft

Két példány (azonos címre): 3200 Ft

Három vagy több példány (azonos címre)
példányonként: 1600 Ft

Az elektronikus kiadás előfizetési díja: 1000 Ft

A folyóirat megrendelhető a Trezor Kiadó címén, levélben, telefonon vagy telefaxon. Fizetés a megrendelést követően megküldött számla alapján csekken vagy átutalással.

Hirdetési díjszabás:

Hátsó borító: 50 000 Ft + áfa

Belső borítók: oldalanként 30 000 Ft + áfa

Belső oldal: 20 000 Ft + áfa

TARTALOM

IRODALOM

- H. Tóth István:* Hangsúlyos felelősségünk:
a műelemzés tanítása 2
- Lebedy Petra Anna:* Pilinszky János:
Aranymadár (*Elemzés*)..... 8
- Málnási Ferenc:* Arany János: Családi kör
(A több mint 150 éves költemény
máig élő sugárzása)..... 13

A TANÍTÁS MŰHELYÉBEN

- Homa-Móra Éva:* Defoe *Robinson* című
regénye az általános iskola
6. osztályában 15

NYELVMŰVELÉS, STILISZTIKA

- Holczer József:*
Az „&” néha mégis „et”!..... 19
- Szerzetesrendek – „-s” képzővel..... 19
- Szathmári István:* Tréfás stilisztika 20

HELYESÍRÁS

- Bozsik Gabriella:* Kárpát-medencei döntő
Egerben..... 23

KÖNYVSZEMLE

- Bartha Krisztina:* Borbély Anna – Vančonec
Kremmer Ildikó – Hattyár Helga (szerk.):
Nyelvideológiaiak, attitűdök és
szetereotípiák ♦ *Málnási Ferenc:* Antalné
Szabó Ágnes – Raátz Judit: Beszéd és írás
♦ *Czap Ágnes:* Kiss Gabriella – Molnár
Ilona: Jó szórakozást magyarul! ♦ *Kolta
Dóra:* Szalkai Bernáth Attila kétnyelvű
versfordítás-köteteiről ♦ *Málnási Ferenc:*
Bardócz Orsolya – Nagy Nándor:
Benedek Elek emlékalbum 31

ÖTLETTÁR

- Raátz Judit rovata..... 39

E számunk szerzői:

**Bartha Krisztina, PhD-hallgató, ELTE BTK ♦
Bozsik Gabriella, tanár, Eszterházy Károly
Főiskola, Eger ♦ Czap Ágnes, tanár, Interclub
Nyelviskola, Budapest ♦ Holczer József, tanár,
Kecskemét ♦ Homa-Móra Éva, tanár, Eger ♦
Kolta Dóra, tanár, Gödöllő ♦ Lebedy Petra Anna,
egyetemi hallgató, ELTE BTK ♦ Málnási Ferenc,
tanár, Kolozsvár ♦ Raátz Judit, tanár, ELTE
BTK ♦ Szathmári István, egyetemi tanár, ELTE
BTK ♦ H. Tóth István, vendégtanár, Károly
Egyetem, Prága**

H. Tóth István

Hangsúlyos felelősségünk: a műelemzés tanítása

A szépirodalmi mű elemzése, mint a szépirodalmi alkotás értelmes alanyfaggatása nemcsak megengedi, hanem követeli is a mű és az olvasó/befogadó szubjektív kapcsolatát. Ha az irodalomtanítási gyakorlat segíti a gyermekek találkozását az értékes alkotásokkal, akkor ezek a remélt találkozások a tanulók egyéniségének, továbbá verbális ítézőképességének, ízlésének gazdagodását, formálódását eredményezhetik, mivel az irodalom a „szóval való alkotás” művészete, a nyelv és a szó művészete, de nem azonos magával a nyelvvel és a beszéddel (Wehrli, M., 1960).

A tanítási-tanulási folyamatban a műalkotás egységét, osztatlan jellegét kell megragadnia tanárnak és diáknak egyaránt úgy, hogy a pedagógusnak a többszintű műértelmezést kell bemutatnia, továbbá növendékeitől számon kérnie. Nem elég ugyanis a műalkotás úgynevezett „formális” szintjével: a nyelvi kifejezéssel és a kompozícióval foglalkozni. Behatóbban vizsgálандók a valósághoz közvetlenebbül kapcsolódó szintek, így a valóságmozzanatok (tárgyak, események, érzések, gondolatok) és az értékek, értékítéletek. Ez a műalkotásra érzékeny elemzés teszi lehetővé, hogy a műértelmező készség az irodalmi művekből kapott tapasztalati/képzelti élmények, minták hatására az értelmező megértés intellektuális élményével gazdagodjék. „A műértelmező képesség fejlődése természetesen feltételezi az alapvető irodalomelméleti, irodalomesztétikai, műfaji, poétikai, stílusrányzati, nyelvi-stilisztikai ismeretek, a szükséges fogalmak elsajátítását a műértelmezéseket szolgáló alkalmazási szinten (és nem felmondandó lecke-ként). A műelemzés gazdag eszköztárából, pedagógiai szempontból, a *magatartáselemzések* (a szereplők konfliktusainak, döntéseinek, jellemük mozgatórugóinak tudatosítása, és ezáltal az ember, önmagunk jobb megértése), a *műfaj, stílusrányzat, stílus* szerinti műértelmezések kapjanak kiemelt figyel-

met” (H. Tóth–Gálosné, 1994).

Magyartanárként és alkalmazott nyelvészettel foglalkozó kutatóként is ezeket a kérdéseket tartom szem előtt: **a)** Eszközjellegű-e a 10–14 évesek *műértelmező tudása*?; **b)** *Érti-e* a vizsgáltam korosztály (10–14 éves) a szókincséből felszínre hozott irodalom-, művészetelméleti és könyvtárhasználati *fogalmakat*?

Ezek a kérdések az *olvasáskultúrával* kapcsolatosak. Eljutottunk tehát a *funkcionális műelemzés* elengedhetetlen feltételéhez, a szövegek birtokba vételének készségéhez (újabb kifejezéssel: kompetenciájához), ez pedig az *olvasás*. Ám ez a készség csupán a mű felszínét képes adni. Többre, a *mű megértésének teljességére* van szükség. Ezt segít(het)i az irodalomelméletben való jártasság (másképpen: tájékozódási tudás), illetőleg készség (vagyis: a fogalmak tudatos, szakszerű alkalmazása).

Irodalompedagógiánk alaptétele, hogy az *irodalomórai elemzés középpontjában a műnek kell állnia*, amelyet *több heterogén rétegből állónak*, illetőleg *bonyolult felépítésű objektumnak* nevezhetünk (Ingarden, 1977). Vannak olyan nézetek – nemcsak az irodalomelméletben, hanem az irodalomtanítási gyakorlatban is –, miszerint az irodalmi alkotás szoros kapcsolatba hozható a *vizuális művészetekkel*, elsősorban a festéssel (Kelen, 1988). Fárasztó irodalompedagógiai tevékenység, de elengedhetlen: az *irodalmi mű többrétegűségét*, e *heterogén felépítéssel összefüggő polifóniát* az irodalmi mű *lényegi vonását* kell megragadnunk, így az irodalmi műben található valamennyi elemet figyelembe kell vennünk (Ingarden, 1977).

Irodalomtanításunkban az *irodalomtörténetiség* szerény mértékű megmutatása mellett helyt kell adnunk az irodalmi mű nyelvi stílusának, az irodalmi *stilisztikának*, a *vers-tudomány/verstan* klasszikus megállapításainak és az irodalmi *műnemekkel, műfajokkal*

foglalkozó kutatások tudományos eredményeinek is.

Tantárgyunk azonban *nem lehet pusztán* egy művészet, *a szépirodalom értéktolmácsolója*, mert számos *pragmatikus elvárásnak* is eleget kell tennie. Legelőször is *az olvasási nehézségek felszámolását* kitarító, lan-kadatlan munkával szükséges végeznünk, mert az olvasás mint befogadóképesség az általános megismerési, alkotási vágy kielégítésével az *olvasásszeretet* alapvető forrása. Az olvasásszeretnek olyan hatalmas a hozzádés, fejlesztő hatása, hogy kialakítása minden befektetést megér.

Káros következményei vannak annak, ha az irodalompedagógiai gyakorlat csökkenti, esetleg rangján alul kezeli az irodalom-, művészetelméleti és könyvtárhasználati fogalmakat, az úgynevezett szakszómezőt, a szakszókincs jelentőségét. Kutatásaim igazolják: a bizonytalan alapozású, a rendszer-szemléletet nélkülöző *elméleti* (műfaji, stilisztikai, szerkezetani, verstani, könyvtárhasználati) *ismeretek* nélkül futó benyomások, pillanatnyi hangulatok alapján ítéző (impreszionisztikus) méltatásba fullad növendékeink műelemző/műértelmező tevékenysége.

A tanuló önművelő folyamatában kitüntetett szerepet kell kapnia az olvasásnak. A gyermek személyiségfejlődésének legalapvetőbb feltétele éppen olvasási, olvasmány-megértési készsége, mivel ettől függ önálló ismeretszerző képessége, ezáltal személyisége egészének színvonala, továbbá az igényes költői-írói alkotások keresésének, elolvasásának, megértésének, esetleg újraolvasásának elhatározása, sőt megvalósítása is.

Mindennek az eléréséhez a korszerű irodalomtanítási szemlélet, felkészültség nélkülözhetetlen, mivel *az irodalom tantárgy* nemcsak egy tantárgy az iskolai kötelezettségek sorában, hanem *művészet is.* Az *olvasó* nemcsak *elsajátító*, hanem *alakító, változtató, sőt újratereítő* is. Az *igazi olvasó* soha nem kívülállóként, hanem *résztevéőként* érez, a mű teremtette élmény hatására *élő alakokat, sorsokat, összefüggéseket lát maga előtt.* Így az alkotás személyiségformáló és

-alakító erővel is rendelkezik. Irodalomtanítási gyakorlatunknak ezért sem szabad szem elől tévesztenie azt, hogy az olvasó autonóm; az értelmezésnek szabadságra van igénye, mert az olvasottak aktualizálása sokszínűségre tart számot.

A 10–14 évesek irodalomértésének kutatása idején figyeltem meg: gyakorló kollégáink rendszeresen biztatják tanítványaikat arra, hogy az olvasottak által kiváltott *érzelmeikről, hangulatuk* alakulásáról is szólnanak, sőt fejtsek is ki a benyomásaikat. Többször a *műfajismeretek* hasznosításával juttatják el diákjaikat a szépirodalmi alkotás mélyebb szintjeihez. A legtöbb sikert gyermeknek és pedagógusának a költői mű rejtettebb világhoz vezető úton a *szerkezet* tüzetes vizsgálata biztosította. Ám a költő, illetőleg az író *egyéni stílusának* tanulmányozása, az adott korba való helyezése kivételes alkalom ritka irodalomórai pillanatai voltak az általános iskolákban, az 5–8. évfolyamokon.

A nyelvi képek eredetisége fokának vizsgálata, az egyéni leleményű, a konvencionális, az exmetaforák minősítése már nagymértékben az olvasó egyéni ízlésétől és stilisztikai felkészültségétől függ, ezért alig fordult elő ilyen megoldás a tanítási órákon a kutatásom éveit alatt. A tanítási gyakorlat a *befogadói értékítélet* fejlesztésére a költészet leglényegesebb intenzitásnövelő, hatáskeltő formaszervezeteit, így a *hangtani formákat*, a *stilisztikai szerkezeteket*, a jelentéstöbbletet adó *vizuális formát* sajnos csak alkalomszerűen, a pillanatnyi ötlettől felcsigázva hasznosítja, tudatosan azonban a legritkábban.

Újabbán még kevesebb idő marad az előbb említettem tevékenység gyakorlására, mert a mindenható szövegértést fejlesztő tesztek váltak rendezőlvé az irodalomórán.

Mivel meg lehet és szükséges is tanítani az általános iskoláskorú olvasókat az alkotás szövegstruktúrájának a mű egészében betöltött szerepének az elemzésére, a hatáskeltő formaszervezetek többletjelentésének a feltárására, az esztétikai élménynek a megragadására, ezért nem szabad elvesztegetni sem az időt, sem a lehetőségeket. Ki kell alakíta-

nia minden gyakorló irodalomtanárnak a saját pedagógiai mozgásterét, de mindig figyelemmel az egyetemes elvárásokra, a verbális kommunikációs képesség részterületeinek (beszéd, olvasás, írás) szakadatlan, hatékony fejlesztésére.

Kutatásaim keretében elsősorban az 5–8. évfolyamosok fogalomalkalmazását tártam fel. A felszínre került tények, adatok, ezek összefüggései merőben új oldalról érintik az irodalompedagógia minden szereplőjét, például a tanárokat, a tankönyvírókat stb. és az irodalomtanítás valamennyi szegmensét, így a tanterveket, a tankönyveket stb.

A továbbiakban szükségesnek látom a tanulók által elemzett/ismertetett *szépirodalmi alkotások* (62 szemelvény), *valamint ezek szerzői betűrendes mutatójának* a közlését.

Ábel a rengetegben (Tamási Áron), A föl-földbott kő (Ady Endre), A grófi szerűn (Ady Endre), Aki szegény, az a legszegényebb (József Attila), A köszívű ember fiai (Jókai Mór), A magyar Ugaron (Ady Endre), A Pál utcai fiúk (Molnár Ferenc), A Reményhez (Csokonai Vitéz Mihály), A téli Magyarország (Ady Endre), A tolvajok fejedelme: Robin Hood (Green, Simon), Az alföld (Petőfi Sándor), Az arany ember (Jókai Mór), Bánat (József Attila), Dózsa György unokája (Ady Endre), Egri csillagok (Gárdonyi Géza), Egy gondolat bánt engemet... (Petőfi Sándor), Első ecloga (Radnóti Miklós), Erőltetett menet (Radnóti Miklós), Európa csendes, újra csendes... (Petőfi Sándor), Favágó (József Attila), Fiam születésére (Petőfi Sándor), Fölszállott a páva (Ady Endre), Föltámadott a tenger... (Petőfi Sándor), Második ecloga (Radnóti Miklós), Minek nevezzelek? (Petőfi Sándor), Negyedik ecloga (Radnóti Miklós), Négy nap dörgött az ágyu... (Petőfi Sándor), Nem bírta hát... (Radnóti Miklós), Nem tudhatom... (Radnóti Miklós), Nyár (József Attila), Őrizem a szemed (Ady Endre), Ötödik ecloga (Radnóti Miklós), Rejtelmes sziget (Verne, Jules), Reszket a bokor, mert... (Petőfi Sándor), Száll a tavasz... (Radnóti Miklós), Szegényember balladája (József Attila), Szent Péter

esernyője (Mikszáth Kálmán), Szeptember végén (Petőfi Sándor), Szeretném, ha szeretnének (Ady Endre), Szeretném, ha vadalmafa lennék (József Attila), Születésnapomra (József Attila), Tartózkodó kérelem (Csokonai Vitéz Mihály), Tél (József Attila), Toldi (Arany János), Tom Sawyer (Twain, Mark), Töredék (Radnóti Miklós), Zápor után (Radnóti Miklós)

Amikor a fentiekben közölt Csokonai Vitéz Mihály-versektől a diákok által elemzésre szabadon választott regényekig ívelő, 279 növendék fogalomhasználatának az elemzésére szervezett kutatásaimat előkészítettem, akkor a tanulói műismertetésekbe foglalt szakszóállományon kívül a szövegek környezet szerkezet- és tartalmasságmutatóinak a vizsgálatát is feladatul vettem. *Aból a feltételezésből indultam ki: a 10–14 évesek dolgozatainak konstrukciója, az abban foglalt információ valamint a szakkifejezések mennyiségi és minőségi adatai megmutatják, hogy értelmes alanyként kezelik-e az olvasmányokat a növendékek, újraalkotó olvasóként szerzőtársá lesznek-e az egyes művek ismertetésekor a diákok, továbbá milyen színvonalú a működésbe hozott fogalombázisuk, összességében: Hogyan értik/megértik-e a verseket, az elbeszéléseket, a regényeket a gyermekek?*

A szerkezetre, a tartalmasságra és a fogalomhasználatra vonatkozó, az *általalm hangsúlyozni kívánt összefüggések* közül csak néhányra irányítom most a figyelmet.

A 279 adatközlő a műismertetését *átlagosan több mint 3 bekezdésből* konstruálta. Ez a tény megfelel annak az irodalomtanítási követelménynek, hogy a közismert retorikai szerkezetet követve bevezetésből (problémafelvetés), tárgyalásból (kifejtés, érvelés, bizonyítás) és befejezésből (konklúzió) álljon mind a szóbeli, mind az írásbeli szövegmű (műismertetés).

A gyermekek a dolgozataikkal mintegy igazolták: képesek a gondolataikat, véleményüket árnyalt tagolásban is közölni. A tanulói írásokat (szövegműveit) tanulmányozva jutottam el annak a megállapításához, hogy *az átlagoknak tekinthető bekezdést 3,72*

mondatégsz valamint 5,61 mondatégsz építi fel, amely struktúra ebben a műfajban (műismertetés), ebben a korosztályban (10–14 évesek) alapértékként/viszonyzámként fogadható el a továbbiakban.

Az általam kutatási célokkal elemzett 279 műismertetést a tanulmányozott népeség átlagosan 18,64 mondatégszből szerkesztette meg. A gyermekek a műelemző írásaikat megközelítőleg 19 mondatégszből állították össze úgy, hogy erre a mennyiségre építették rá az alkalmazott idézeteket, amelyeket természetesen nem számoltam a tanulói produkciókhoz. A prózaelemzésben (elbeszélés, regény) ugrásszerűen megnőtt a mondatégszek száma, ezt a cselekményreprodukálás következményének tartom. A feltártam mondatégsz-átlagot (18,64/fő) az irodalomtanítási gyakorlatban elfogadható mutatónak nevezem.

A vizsgálataimba bevont tanulócsoportok 279 műismertető dolgozatában átlagosan több mint 28 mondatégszet (28,16/fő) olvashattam. A mondatégszskála 22,61–39,42 között szerveződött, s ezen az átlagmutatót (28,16/fő) erős közepes teljesítménynek nevezem. Az általam feltárt mondatégsz-állomány ebben a műfajban olyan elfogadható értéket (28,16/fő) közvetít, amit támpontnak tekinthet az irodalomtanítási gyakorlat.

A 10–14 évesek fogalomhasználatával foglalkozó kutatásaimban alkalmaztam tartalomelemzési szempontokat (tartalmi gazdagság, hitelesség, kifejtettség, tématarítás, eredetiség) korrektnek, általánosan érvényesítendőnek nevezem, az irodalomtanítási gyakorlatban határozottabban alkalmazandónak tartom. Valamennyi tartalomelemzési szempont alkalmazásakor, az értékelés során a 0–5 pontos skálát alkalmaztam.

A 279 műismertetés a tématarítás (4,29/fő) és az eredetiség (4,29/fő) mellett a hitelesség (4,16/fő) vonatkozásában tűnt eredményesnek, s követte ezeket a szempontokat a tartalmi gazdagság (4,07/fő), majd némileg lemaradva a kifejtettség (3,81/fő) követelmény is felsorakozott.

Az általam előírt valamint ajánlott művek mellett a növendékek szabadon választhattak poétikai alkotásokat elemzésre/ismertetésre. A szemelvények körét a tanterv-kutató-diák hármasa formálta, így alakult ki a 82,48%-os teljesítmény a tartalmasság vonatkozásában, amely alapja a 20,62 pont/fő átlagérték. Ezt jelzőszámoknak nevezem a műismertetések elemzésekor az irodalomtanítás szempontjából. Azt, hogy erős a tartalomelemzéssel összefüggő átlagos eltérés (32,26%), nem tartom problematikusnak, inkább természetes differenciálódásnak tekintem.

A 279 adatközlő 14 tanulócsoportban 777-féle irodalom-, művészetelméleti és könyvtárhasználati fogalmat használt egyszeri-e egyszeri számlálással 5315-ször, így alakult ki a 19,05/fő átlagmutató. Az előfordult szakkifejezések skálája 29–71-féle fogalom között húzódik, bizonyítva ezzel nemcsak a tanulók háttértudását, hanem azt is, hogy rendkívül sokféle terminus technicusszal szembesültek a diákok. Természetes jelenségként könyvelem el a fogalomhasználatban is megmutató erős szóródást (32,26%). A „fogalomtelítettség” szakszót azért vezettem be, hogy a realizált és az úgynevezett optimális fogalomhasználat arányszámát értékmutatóként vehessem, s így újabb információkat nyerhessek a szakkifejezéseknek a tanulói munkákban való megmutatózásával kapcsolatban. Az átlagos fogalomtelítettség az általam végzett, fogalom-előfordulással foglalkozó kutatásban 34,66%. Az én olvasatomban a 34,66%-os fogalomtelítettség azt jelenti, hogy a diákok műismertető információstruktúrájának közel 35%-a irodalom-, művészetelméleti és könyvtárhasználati fogalom, illetőleg ezeknek a kifejtése, aktualizálása. A fogalomtelítettség skálája 22,96–42,00%-ig terjed a vizsgálatomba bevont 279 tanulói műismertetésben.

Kutatásaim tényei szerint egy-egy felső tagozatos gyermek műismertetése 4–5 bekezdésből, 20–21 mondatégszből, 28–29 mondatégszéből, 19–20 szakszóból építkezett, s emellett a tartalmasságért 20–21 ér-

tékpontot kapott. Ezek az adatok természetesen általánosító, az átlagteljesítmény felvázoló mutatók, amelyeket azonban az irodalompedagógia támpontonként hasznosíthat.

A tanulói szakszólakzatból építkező szakszómező bemutatásakor mindenekelőtt az „alakzat” kifejezés jelentését és jelenlétét szükséges tisztáznom. **Szakszólakzatnak nevezem az irodalom-, művészetelméleti és könyvtárhasználati fogalomosztályokból tanulói műismertetésben sajátosan** (körvonalaiiban meghatározott jelentésben) **alkalmazott terminus technicuszok körét, amely elemeinek egymáshoz viszonyított helyét a tudományos érvényességű, rendszerszemlé-**

letű kategóriák (műfajelmélet, szerkezettan, verstan, stilisztika, könyvtárhasználat) **jelöl-lik ki.**

A tüzetes elemzéseimet követően megkaptam a tanulói műismertetések szakszókinsét kategóriákba sorolva valamint az előfordulási mutatókat is, amelyek a 10–14 évesek korosztálya irodalom-, művészetelméleti és könyvtárhasználati tudásszínvonalának állandósult tudását jelenti – felfogásom szerint – az aktíválhatóság szempontjából. (Az alábbi táblázatban előforduló rövidítések feloldása: V = vers; K = könyvtárhasználat; M = műnem, műfaj; SZ = szerkezet; S = stílus, stilisztika.)

1. vers	V – 219
2. költő	K – 193
3. mű	K – 189
4. elbeszélő költemény műfaj	M – 185
5. cím	K – 164
6. költemény	K – 150
7. (a) költő viszonya a hőshöz	M – 149
8. színhely	SZ – 144
9. versszak/strófa	V – 140
10. fő- és mellékszereplők	M – 136
11. cselekménysor/a ~ alakulása	SZ – 134
12. ellentét	S – 125
13. ütemhangsúlyos verselés	V – 123
14. műalkotás/alkotás	K – 118
15. versszerkezet	SZ – 118
16. verssor	V – 113
17. szereplők/személyek	M – 108
18. kibontakozás	SZ – 106
19. többletjelentés	S – 105
20. megoldás/katasztrófa	SZ – 104
21. tetőpont/kulmináció	SZ – 104
22. időmértékes verselés	V – 102
23. bonyodalom/konfliktus	SZ – 101
24. előkészítés/expozíció	SZ – 101

Mi jellemzi ezt, az állandósult tudás elemeit tartalmazó, aktíválható szakszólakzatot? Legkiváltképp a sokszínűség.

M = műfajelméleti fogalmak	4., 7., 10., 17. = 4-féle (16,67%)
SZ = szerkezettani fogalmak	8., 11., 15., 18., 20., 21., 23., 24. = 8-féle (33,33%)
V = verstan fogalmak	1., 9., 13., 16., 22. = 5-féle (20,83%)
S = stilisztikai fogalmak	12., 19. = 2-féle (8,33%)
K = könyvtárhasználati fogalmak	2., 3., 5., 6., 14. = 5-féle (20,83%)

Döntő többségében az éveken keresztül gyakorolt, alkalmazott, elsajátított (főképpen szerkezetani) szakszókkal szembesültem. Igazolódott az a feltételezésem is, hogy a szabadjára engedett stilisztikai apparátus nem igazán segíti a feltétlenül szükséges stilisztikai fogalmak elmélyülését, „beágyazódását” az állandósult tudásba. Az is nyilvánvalóvá lett, hogy a stilisztikai ismeretek fel fogására, megtanulására érettebb korcsoportok képesek, de mindenképpen szükségesek az ilyen jellegű irodalompedagógiai tevékenység végzésére beállítódott, szakszerűen felkészült pedagógusok.

A szakszómező-kutatással összefüggően néhány tanulást magam így összegeztem.

Alkalmazható-e az irodalompedagógiában, elsősorban a tanítási gyakorlatban a szakszómező-kutatásom adathalmaza, a bemutatott mennyiségi és minőségi szempontból egyaránt elgondolkodtató fogalomgyűjtemény (a szakszólakzatokból építkező szakszómező)?

Ez a kérdés csak látszólag szónoki, mert nyilvánvalóvá tettem: az elméleti igényességet fontos helyre állítom az irodalompedagógiában úgy, hogy mindig mellé rendelem az ösztönzést és a konkrét segítséget a „tanulhatóság” és a „taníthatóság” szempontjainak felkarolásával. Éppen azért, mert elment kell állnia az irodalompedagógiának az állandóan körülötte settenkedő ama kísértésnek, amit az „irodalomtudósokká képzése” kifejezéssel ragadhatok meg. Vagyis a tanulók „egy kisebbfajta irodalomtörténeti kézikönyvet (ill. annak sablonjait) visznek a fe-

jükben (...), de fogyatékos anyanyelvi és olvasási kultúrával: képtelenek megkülönböztetni alapvető műfajokat, stilisztikai (...) eljárásokat, a beszélt és az írott nyelvben egyaránt” (Miklós, 1971).

Tehát: *Alkalmazható-e a szakszómező? Igen, a tudásszínvonal mennyiségi és tartósági kritériumainak messzemenő, következetes figyelembevételével, nehogy „irodalomtudósokká”-at képezzünk.*

Igen, feltétlenül alkalmazható, ha az olvasmánymegértés (szöveg megértés) kondicionálásában mind a tankönyvíró, mind az irodalomtanár törődik a rétegezett megértési fokozatokkal, amelyek „alapja az olvasottak szó szerinti megértése, minden szó s az ezekből álló nagyobb egységek, szövegrészek jelentésének a tisztázása. A megértés magasabb szintjét képviseli az olvasottak értelmezése (interpretálása). Ez az a szint, melyet a szövegértési vizsgálatok elvárnak. A bíráló (kritikai) olvasás még igényesebb, s a legigényesebb az alkotó (kreatív) olvasás, tudniillik ez képes a szöveg továbbfejlesztésére” (A. Jászó, 1994). Ebben a gondos összefoglalásban ragadható meg az, mely tudás birtokában lenne képes a 10–14 éves korosztály a poétikai művekről (szépirodalmi olvasmányokról) formálódó, kialakuló vélekedéseiben felhasználni, alkalmazni az irodalom-, művészetelméleti és könyvtárhelyettesítő fogalmakat (a szakszómező-állományt), de ezek kellő mértékű tartással és gondos megmunkálással, azaz *tanulásra előkészítetten* kerüljenek a diákok elé.

Irodalomjegyzék

- A. Jászó Anna 1994: *A szövegértő olvasás fejlesztése*. In: Nagy Attila (szerk.): *Olvasásra nevelés és pedagógusképzés (HUNRA-konferenciák előadásai)*. Országos Széchényi Könyvtár, Budapest.
- H. Tóth István – Gálosné Szűcs Emília 1994: *Irodalmi felkészültség*. In: Nagy József (szerk.): *Fejlesztési követelmények*. Iskolakultúra, Budapest.
- H. Tóth István 1997: *„Az olvasás: fölfedezés”. Egy korosztály irodalomértésének alakulása* (Kandidátusi értekezés). Témavezető: A. Jászó Anna. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.
- H. Tóth István 2007: *Írnak-e még műelemzést esemesező diákjaink?* Módszertani Közlemények, Szeged.
- H. Tóth István 2007: *A szövegvilág-kutatás néhány újabb eredménye*. In: Kiss Éva (szerk.): *Pedagógián innen és túl* (Zsolnai József 70. születésnapjára), Pápa–Pécs.
- Ingarden, Roman 1977: *Az irodalmi műalkotás*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Kelemen Péter 1988: *A képességfejlesztő irodalomtanítás* (Kézirat). ELTE BTK XX. századi Magyar Irodalomtörténeti Tanszék – Fővárosi Pedagógiai Intézet, Budapest.
- Miklós Pál 1971: *Olvasás és értelem*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest.
- Wehrli, Max 1960: *Általános irodalomtudomány*. Gondolat Kiadó, Budapest.

*Alszik a ház, az udvaron
elnyújtózva a kocsinyom,
kocsinyomban a gízgazok,
szelíd halomban a homok.
Szál jegenyék ezüstöskéken
derengenek a holdsütésben –
Csupán Mihály, feje a karján,
nem alhatik nyomoru vackán,
szólogatja egyre susogva,
mintha tulajdon szíve volna,
tulajdon szíve, szívverése,
egy öreg diófa beszéde:
„Ébredj, Mihály, a juhok mellől,
emelkedj hitvány fekhelyedről,
hol anyyi esztendőn gyaláztak,
hagyd el, Mihály, a gazdaházat.
Éjszakádon tengernyi csillag,
a nyári égbolt világít majd,
fogadnak tiszta reggelek,
vezetnek békés ösvenyek,
oltani heves szomjadat
megítat bővizű patak,
s ha elfáradsz, ledőlve csendes,
puha fűvek közt szendereghezsz.”*

*Így susog az öreg diófa,
s mintha tulajdon szíve szólna,
enged Mihály az unszólásnak,
a csöndes, konok lombzugásnak.
Ragyog a hold. Nem is néz hátra,
pillantást sem vetve a házra,
oda se les, ahol a gazda
gyanútlan, mély álmát alussza;
úgy megy szegény, szaporán lépdel,
suhan Mihály a csillagfényben,
végig az alvó kis falucskán,
egymagában a fűves utcán.*

*Aztán hirtelen a sötét,
feje fölött megnő az ég.
Amerre lép, mélységes csend lesz,
hasonlatos a végtelenhez,
hogy lélegzete is eláll. –
Nagyot sóhajt akkor Mihály.
Mert ki annak megmondhatója,
milyen sors vár a bujdosóra?
Megindulva a nagyvilágba,
mifele is lépked az árva?
Előtte, mint hatalmas tenger,
széles mező az ismeretlen,
s mint kislány a nagy víz mellett,
meghallja, hogy a szíve reszket.
Meg is torpan, aztán bátran*

*halad tovább az éjszakában.
Sötét erdőbe ér, ahol
százestendős éjjél honol.
Óriás, öles törzsű fák
tartják az örökös homályt.
Se holdja, se egy csillag:
időitlen itt az éjszaka.
Lélegzetét is visszatartja,
úgy vág neki, a bő avarba
úgy gázol a legény, vigyázva
minden kis neszre, mozdulásra.*

*S íme, az erdő sűrűjén át
egyszer csak fényes ragyogást lát.
Nem káprázat és nem is álom,
aranymadár röpdös a fákon.*

*Akkorka, vagy alig nagyobb csak,
akár egy közönséges csillag,
de mint a napnak, színarany
sugárból való tolla van.
S már célba is veszi Mihály,
mikor megszólal a madár:*

*„Árva legény, az életem
miért vennéd? Hagyd meg nekem.
Cserébe, szívesen fogadd,
neked adom egy tollamat.
Ha bármi bajod támad,
csak forgass rajta hármat.”*

*Azzal Mihály előtt lebegve
utat mutat a rengetegbe.
Rengetegből a fényes napra,
kivezeti a kék szabadba,
hol a fiú tűnődve áll most,
meglátva egy különös várost.*

*S még mikor a városba ér,
csodálkozik csak a legény!
Szélesen ásít kapuja;
sehol egy őr, néhány liba
tépi a fűvet egyedül,
gágog a városfal körül.
Az utcák árvák, üresek,
kopog a poros kövezet,
s amerre csak tekint Mihály,
minden ház talpig gyászban áll.*

*Oly szomorú a város csendje,
mint a halál temetőkertje.
Fekete posztó, gyászszalag
fedi sűrűn a házakat,*

*a piactéren kis csoport
susogó asszony nép szorog.
Mindenki csendes; anyja mellett
szoknyájába tapad a gyermek;
míg a toronyóra zavartan
tizenkettőt üt a magasban.*

*Vasrácsos kerítésen át
látni lehet a palotát;
az öreg, ősz király, szegény,
épp rózsái közt üldögél;
keserű könnyei peregre
hullnak a hervadt levelekre.
S hogy baját kérdezi Mihály,
szavakat is alig talál,
alig kerül egy-két szava,
oly nagy a király bánata.*

*A föld alatt hatalmas márvány
odújában fészkel egy sárkány,
ki minden évben szívtelen
egy hajadon lányt követel.
Sír az öreg: „Mai napon
egyetlen lánykámon a sor.”*

*Ki merre lát, a hercegek,
nemesek és nem nemesek,
paraszток, piperkőc urak,
ki merre tud, arra szalad;
de maga az öreg király
köztiük a legfürgébb talán –
ezüstösen habzik utána
a levegőben bő szakállá,
s még a fák is, ha lábuk volna,
mind-mind a házakba tolna.*

*Egyedül csak Ezüst-lovag,
ki a lányka mellett kitart,
ámbar egykönnyen meglehet,
hogyan lépni sem tud, úgy remeg,
s ha nincs a páncél, ami tartsa,
menten összeroskad alatta.*

*S máris indul a gyászmenet;
elől a király lépeget.
Vállairól esett palástja
beleseper az út porába;
maga se látja, amikor
ruhája szegélyén tipor.
Szemét lehunyva, oldalán
ott megy a szép királyleány
nagy-csendesen. Mögötte meg
Ezüst-lovag s a hercegek,
azok mögött a nép tolong,
férfiak, kendős asszonyok,
majd pár gyerek, erőtlén agg
zárja a riadt sorokat.*

*De mikor zúgni kezd a sárkány,
magára marad a királylány,
egyedül a szép hajadon
a tükörsima piacon.*

*Mert hallani már, közeleg
a föld alatt a szörnyeteg,
a föld alól az ég fele
kicsap a kútból kénköve,
majd bodor füstben megjelen
a kútkávan egy szörnyű fej.*

*Aztán követi mind a hét.
Már látni törzsét, természet.
Ágaskodik, pokoli látvány,
rázkódik a temérdek sárkány,
s mint láncra-vert komondorok,
hét feje hét fele forog.*

*Akkorra már Ezüst-lovag
bölcsen lapul egy fa alatt,
de rejtekhelyéről Mihály
a szörnyeteg elébe áll.
Mégforgatja, ahogy tanulta,
az aranytollat. S lám, ragyogva,
akár a fényes nap sugára,
ott terem az aranymadarca.
Megjön Mihály hívó jelére,
aranykardot ejtve elébe.*

*Megindul hát a küzdelem –
Előbb a sárkány kezdi el.
Zöld pikkelyes, csontos keze
kinyújtva már a lány fele.
De bőgve tüstént visszazapja:
körmére csap a fiú kardja.*

*Vonít a szörny, minthogyha nyúznák,
úgy szopogatja vérző ujját,
dülledt szeme sós könnybe lábad,
belekékül a roppant állat.
Aztán nehézkesen szuszogva
kénes tüzet liheg a torka,
villámokat lövell Mihályra
haragos szeme pillantása.*

*De nem ijed meg a legény.
Minden csapás elől kitér,
hiába sújt a szörnyeteg,
kavar hatalmas felleget,
zúgnak roppant ütései:
a fiút csak nem érheti.
Ott viaskodik ügyesen
a sárkány szívéhez közel.*

*S mikor szívébe fut a kardja,
megáll a szörny egy pillanatra,
mint ingatag, nehéz torony*

mielőtt végképp leomol.
Lépne, de nem viszi lába,
rettentő törzse rogy utána,
majd hét feje zuhan le, holtan
nyúlva el a szállongó porban.

Akkor Mihály bátran belépve
leszáll a sárkány belsejébe.
Hegyes, kanyargós fogorát
mint léckerítést lépi át,
s mert hétfejú a szörnyeteg,
átkutatja mind a hetet.
Mind a hétben egy aranyalma,
mind a hetet zsebébe rakja,
s mint ki a poklokat megjárta,
siet vissza a napvilágra.

Ragyog az égbolt odakint,
ragyog a város tornyai,
lobog a napfény; gyönyörű
kéken a tiszta nyárderű.
Sima vizében az egeknek
nyoma sincs, tovatűnt a felleg.

Mihályra várva, egyedül,
király leánya maga ül,
mosolyog reá a szép leány,
helyet mutatva oldalán.
Mellé települ a legény,
nagyon-nagyon fáradt szegény,
boldog fejét lehajtva szépen,
már alszik is a lány ölében.

Ezüst-lovag csak erre vár,
s hogy látja, elaludt Mihály,
hol meglapult, a fa mögül
nagy-sebesen előkerül,
s kirántva álnok fegyverét,
átszűrja a fiú szívét.
Majd ráparancsol a leányra,
menjen vele a palotába,
s hogy őt is menten megöli,
ha bűnös tettét fölfedi.

Virágos díszben, odabenn
az egész város ünnepel,
zsúfolódva a hosszú utcán
újjong a nép a szörny kimúltán;
könyvei között a király
nevetve tapsol a csodán;
sűrög-forog, mint kisgyerek,
dicséri Ezüst-herceget,
s mert legyőzte a rontó sárkányt,
neki adja a szép királylányt.

Nosza tüstént asztalhoz ülnek,
hozzák a lakodalmat sültet,
hetykén vigad Ezüst-lovag,

csak a királylány hallgatag.
S ahogy szívéhez kap, keze
mintha tüzet érintene:
ruhája alatt a fodorban
gyönyörű aranytollra bukkan.

Mikor kardot fogott a szörnyre,
akkor hullatta Mihály a földre,
hajolt le a királylány érte,
tűzte a tollat kebelébe.

Előveszi most és vigyázva,
ahogy azt a legénytől látta,
hangtalanul számolja hármat,
jelet ad titkon a madárnak.

Akkorra már, akár a tinta,
sötétség borult a piacra,
ahol a sárkány teteme
meredezik az ég fele,
s nem messzire holtan, szegény,
ő is ott hever, a legény,
ő is ott fekszik mozdulatlan,
elterülve a nedves gazban.

De a királyleány jelére,
akár a hajnali nap fénye,
feltűnik az aranymadárka,
ott terem a hívogatásra.
Szép fényes csíkot ír, ahogy
általszeli a piacot,
majd mint delelő kicsi nap,
szíve fölött a fiunak
addig ragyog, addig lebeg,
áraszt rá puha meleget,
míg életre nem kel Mihály,
akár egy mély álom után.

Első útja a palotába!
Széleseben viszi lába,
majd szétveti az indulat,
a bosszuló, nemes harag.
S ahogy az ajtóban megáll,
kukta kezéből le a tál;
a néma csöndben ott csörömpöl,
ott sívít cserepe a földön.
Körül a pástétom felett
elsápad a vendégsereg,
torkukon akad a falat:
mi lesz veled, Ezüst-lovag?

Ha nem remegne a kezed,
tán el is bírnád fegyvered,
de így magad szaladsz halálba,
Mihály kitartott kardvasába!

Akkor, hogy azok igazolják,
szótlan a hét szép aranyalmát

*kirakja Mihály rendre, sorba
király elé a díszabroszra.
Ő ölte meg, Mihály, a sárkányt!
Ő érdemli király leányát!*

*Csaptak is olyan lakodalmat,
soha szebbet, soha vigabbat,
három nap, három éjen át
ünnepelték az ifju párt,*

*de egymást látták csak azok,
nem is sejtvé, mily boldogok!*

*S hogy a mese kerek legyen,
harmadnap ő is megjelen,
a palota kertjébe száll
harmadnap az aranymadár;
ott csattog egy rózsabokorban,
soha többé nem száll el onnan.*

Pilinszky János *Aranymadár* című verses meséje 1957-ben jelent meg azonos című, további 3 mesét tartalmazó kötetében. A könyv többéves hallgatást szakított meg, Pilinszky 1949-től nem publikálhatott.

Az *Aranymadár* a klasszikus tündérmesék egyik alfajának, a sárkányölő vitéz történetének új köntösbe bújtatása. Ez a meseszűzsé az egyik legismertebb és legerőteljesebb, Európán kívül találhatunk rá példát az amerikai, délnyugat-ázsiai és észak-afrikai irodalomban is. Elsőként a Perseusz és Androméda-mítosz kapcsán jelent meg az ókori görög irodalomban, a legismertebb azonban a Sárkányölő Szent György-monda. A középkorban nagy népszerűségnek örvendett a Jacobus da Voragine *Legenda Aurea* című legendáriumban lejegyzett változat, de fellelhető több változata is, ami arra utal, hogy a szóbeliségben is terjedt a történet. Magyar nyelven elsőként az 1527-es Érdy-kódexben került lejegyzésre A Névtelen Karthauzi által, ez a változat szinte szóról-szóra megegyezik a *Legenda Aurea*-val. Czeglédi István református lelkész szintén felhasználta a sárkányt legyőző szent történetét, bár nála allegorikus töltést kapott - Szent György Krisztust, a sárkány az ördögöt, a királylány pedig az üdvözülésre váró lelket szimbolizálta.

S. Sárdi Margit *Régi gyöngyök új foglalatban* című tanulmányából megtudhatjuk, hogy az összes változat hordoz bizonyos jellegzetes közös vonásokat, amelyek Pilinszky művében ha kis változtatással is, de megjelennek. Változatlan formában maradt például az a motívum, hogy a történet hőse szegény legény (vagy bizonyos változatokban a legkisebb királyfi), a történet helyszíne gyászba borult város, ahol a hős megtudja, milyen sors vár a királylányra, egyúttal fény derül küldetésére is. Mind Pilinszky-nél, mind a mesehagyományban megjelenik az állatsegítő motívuma, majd a sárkány legyőzése után árulásra kerül sor.

Pilinszky azonban újragondolta ezeket a népmesei motívumokat, illetve más, hasonló funkciójú motívumokkal helyettesítette be őket. Így lehet az, hogy például a történetben a Mihályt segítő varázslatos élőlény nem a hagyományos ragadozó (például medve, farkas vagy kutya), hanem egy „finom és arisztokratikus” aranymadár, aki beragyogja az egész történetet.

Mivel a hagyományos és az újragondolt elemek ilyen sűrű szövevényt alkotnak, nehéz megállapítani, a költő ismerte-e az eredeti történet valamely változatát.

Az *Aranymadárban* végig a ragyogásé, a világosságé a főszerep, a madáron kívül megjelenik ez a sárkány legyőzését igazoló aranyalmákban, még az ellenfél is Ezüst-lovag néven szerepel. Miután legyőzte a sárkányt, és felhozta torkaiból az aranyalmákat, Mihály „*mint ki a poklokat megjárta, / siet vissza a napvilágra*”, ahol „*lobog a napfény; gyönyörű / kéken a tiszta nyárderű*”. Ezüst-lovag árulésa után a halott Mihályt az aranymadár szintén napfényhez hasonló „*puha melegével*”, mágikus-spirituális ragyogásával kelti újra életre.

Mihály a mesében mint elhivatott hős jelenik meg, addigi keserű sorsa elől kész elmenekülni az öreg diófa „*csöndes, konok lombzúgásának*” hívására. A történet egész folyamán mint magányos kalandozó jelenik meg, ugyan az aranymadár minden alkalommal megjelenik a hívására, de a harcait magának kell megvívnia. Nem harcol, nem öl embert, ha nem muszáj: Ezüst-lovag is „*maga szaladt a halálba, Mihály kitarított kardvasába*”. Aki legaktívabban vesz részt sorsa alakulásában – a madáron kívül –, az a királylány, akinek az ölében megpihenhet a harc után, illetve aki a fiú halála után ismét elhívja az aranymadarat a Mihály által elejtett tollal. Ez az egymásért cselekvő szeretet vezethet a végkifejlethez, ahol elnyerik méltó jutalmukat, vagyis egymás szerelmét. A különleges megoldás része az a szokatlan mozzanat is, hogy „*a palota kertjébe száll / harmadnap az aranymadár; / ott csattog egy rózsabokorban, / soha többé nem száll el onnan*”, vagyis a hős segítője nem hagyja őt magára még a történet végén sem.

Az *Aranymadár* egyik érdekessége, hogy nagyon kevés beszéd fordul elő benne. Mindössze három szereplőtől: a diófától („Ébredj, Mihály, a juhok mellől(...)”), az aranymadártól („Árva legény, az életem / miért vennéd?(...)”), és a királytól („Mai napon / egyetlen lánykamon a sor.”) olvashatunk idézett szöveget. A történetet inkább helyzetek és lelkiállapotok láncolata alkotja, az elbeszélés inkább a lelki, mint a fizikai utat, cselekményt helyezi előtérbe (S. Sárdi 2002).

A mű nyelvezete különlegesen szép, zsenialitása egyszerűségében rejlik. Pilinszky azzal, hogy leegyszerűsítve gondolta újra a klasszikus meseszűzsét, az egész történetet is könnyebben érthetőbbé tette, bár ez közel sem jelenti azt, hogy gyerekesen naiv lenne, sőt, még filozófiai gondolatok magvát is elhintette a szövegben. („Mert ki annak megmondhatója, / milyen sors vár a bujdosóra? / Megindulva a nagyvilágba, / Mifjele is lépked az árva?”)

A mesében előforduló költői képek, kifejező eszközök csak még színesebbé, még élvezhetőbbé teszik a történetet. A költő előszeretettel használt hasonlatokat („Oly szomorú a város csendje, / mint a halál temető kertje”; „(...) s mint kisfiú a nagy víz mellett, / meghallja, hogy a szíve reszket”) és metaforákat („Amerre lép, mélységes csend lesz, / hasonlatos a végtelenhez”; „Sima vizében az egeknek (...)”), amelyek még érzékletesebbé teszik a jeleneteket. Találunk továbbá megszemélyesítést („s még a fák is, ha lábuk volna, mind-mind a házakba tolna”), ami egy egészen érdekes és szokatlan képen keresztül mutatja be a jelenlévők riadtságát, a sárkány borzalmasságát. Az áthajlások segítségével a szöveg még könnyebben olvashatóbbá válik, helyenként egészen elveszíti a vers jellegét. Ismétléses fokozással válik még érzékletesebbé az ellentét a sárkány halála előtti és utáni hangulat között, ami még az időjárásban, a környezetben (előtte: „poros kövezet”) is megjelenik: „Ragyog az égbolt odakint, / ragyog a város tornyai”. A kötőszavak helyenkénti elhagyásával a történetmesélés feszesebbé válik:

„Mikor kardot fogott a szörnyre,
akkor hullatta Mihály földre,
hajolt le a királylány érte,
tűzte a tollat kebelébe.”

Szintén a szöveg feszesebbé válásához vezet az összetett mondatok bonyolultabb szerkesztése, a mellékmondatok szokatlan elhelyezése, betoldása a főmondatba („Csupán Mihály, feje a karján, / nem alhatik nyomoru vackán”), helyenként akár több verssoron keresztül:

„szólogatja egyre susogva,
mintha tulajdon szíve volna,
tulajdon szív, szívverése,
egy öreg diófa beszéde.”

A költemény rímei páros rímek, rímképlete AABCC... stb., de néhol az egy jelenethez tartozó sorok végei mind összecsengethetnek (lásd a kettővel ezelőtti idézetet).

„Akkor, hogy azok igazolják,	A
szóltan a hét szép aranyalmát	A
kirakja Mihály rendre, sorba	B
király elé a díszabroszra.	B
Ő ölte meg, Mihály, a sárkányt!	C
Ő érdemli király leányát!”	C

Az *Aranymadár* szövegében különösen nagy szerepet kapnak a színek; a már említett aranyon és ezüstön kívül Pilinszky előszeretettel használta fel a teljes színpalettát: a jegenyék „ezüstöskéken / derengenek a holdsütésben”; az erdőből Mihály a „kék szabadba” ér; a házakat „fekete posztó, gyászszalag” fedi, a zöld sárkány *belekékül* a fájdalomba a fiú kardcsapását követően. A szörnyeteg elpusztulta után az egész város „virágos díszben” ünnepel, éjszaka pedig „akár a tinta, / sötétség borult a piacra.”

Az egyszerűségében megragadó és mindenki számára élvezhető, népmesei hagyományokat követő történet, a költői kifejező eszközök színes használata, a versben megvalósított nyelvi bravúr teszi az *Aranymadarat* a magyar, de talán a teljes világirodalom egyik legszebb műmeséjévé.

Felhasznált irodalom

S. SÁRDI MARGIT 2002. Régi gyöngyök új foglalatban. In: KENYERES ZOLTÁN – GINTLI TIBOR szerk. Pillanatkép a hazai irodalomtudományról. Anonymus, Budapest. 35–41.
PROPP, VLAGYIMIR JAKOVLEVICS 1975. A mese morfológiája. Gondolat Könyvkiadó, Budapest.

Arany János: Családi kör (A több mint 150 éves költemény máig élő sugárzása)

„Minden szál hozzá vezet, és minden szál tőle vezet, a magyar szellemi életnek ő a sugárzási központja” – vallotta Szerb Antal Arany Jánosról. A szabadságharc utáni benuolt időkben hivatott énekesként siratta nemzetét, de úgy gondolta, hogy kortársainak szükségük lehet vigaszra is. 1851-ben ezért írta meg a *Családi kör* című versét, amely általános iskolai irodalomoktatásukban újra méltó helyére került!

Arany János költeménye megszokott központozású alkotás, szövegmondatai 8-8 sorban 13 versszakra tagolódnak.

A szövegösszetartó erőt egy parasztszalád esti óráinak bemutatása, a patriarchális hangulat, a családtagok egymás iránti szeretetének, a szolidaritásnak a rajza teremti meg.

A költemény grammatikai kapcsolatát a szövegmondatok tartalmi-logikai – mellé- és alárendelő – kapcsolódása, ezt a birtokos személyjeles szavak is segítik: lombja, tornyán, borja, fénye, lábát, fiának, világa, ruhája, tarisznyáját, homlokát, beszéde, szempilláit... Személyragos igékkel meséli a szerző az eseményeket: bólingat, koppan, elhallgat, csapong, fehérlik, kérődzik, elszüri, kér, majszol, körülnéz, letevé, gyer, zörget stb.

Jelentéstani elem a költeményben a szóismétlés. A versindító „Este van, este van...” zárómotívumként tér vissza, a szöveg cselekmény- és képsorát fogja közre. Rokon értelmű szavak segítik az alkalomhoz illő fogalmazást: ballag, lépked; cica, macska; apróság, apró nép, csemeték, gyerekek; ennivaló, étket, falat, ételét; utas, harcfi, vándor, vendég; gazdasszony, háziasszony, nője. Ellentétes szavak az érzelmi és értelmi nyomatékosítás kedvéért szerepelnek a szövegben: feketén – fehéren, ballag – iramodással a pitvarban terem, imádság – vers, nóta, a gazda eltörődött teste megnyugszik, homloka sötét arcedői elsimulnak a víg csemeték láttán, pipája elúzi gondját, nyájas szavú nője mosolyra deríti.

A költemény leírás, Arany felsorolással mutatja be a környezetet, az udvaron feketén bólingató eperfát, az Alföld kedvelt növényét, majd sorra veszi az esti táj jellegzetes állatait (éji bogár, földi béka, denevér, bagoly), megeleveníti mozgásukat, hangjukat. Az udvaron a család háziállatai, a tehén és borja, a cica pedig mozgásával a pitvarba vezeti az olvasót. Az öreg kutya, amelyik félig-meddig családtag, a külvilág és a ház belseje közötti átmenetet jelzi, a kűszöbre lábát, erre állát nyújtja, pihenve őrzi a csa-

ládót. A külső sötétből a tüzelő fénye vonzza az olvasót. A felsorolásban megjelenik az ember, a családi kör középpontja, az esti tennivalókat szorgalmasan végző háziasszony, az édesanya, aki a frissen fejt tejből „Kérő kisfiának enged inni egyet”. Bent gyermektársaság, az eladó lány a tűzre venyigét rak, vasalót tüzesít, az apróság pedig vidám mese mellett borsót, babot szemelget. A központ a családi tűzhely, az ad melet, fényt, ezen főznek, a tűz mellett olvas a nagyobbik fiú, a legkisebb pedig üszköt, parázsló ágdarabbal tűzkígyót rajzol, játszik. A családfő érkezik, kapája pendül, a csikos tarisznyáját szegre akasztja, az aprónép kutat benne, de madárlátta kenyér helyett kis nyúl örvendeztetni meg őket. Az étkezés előkészületei sorakoznak az asztalszékre, erre a régi paraszti bútordarabra, a közepén lyukas asztalra kerül a közös tál vagy bogrács. A vacsorát zörgetés zavarja meg, egy utas, a szabadságharc egyik sebesült honvéde érkezik, aki áldását kéri a háziak ételére, mire a gazda „Része legyen benne” – meghívással megkínálja. A vacsora után újabb fordulat, a leírásban megered a koldus beszéde. A vendég szavára a lány is odafigyel, testvérbátyja iránt érdeklődik, valójában szerelmére gondolt. A vers vége visszakanyarodik az indító sorokra, a tűz már nem világít, a gyermek álmos, a vendég is „nagyokat gondolt”, a macska dorombol, s a csendes birodalmat a tücsök veszi át...

A szöveg címe utalás a fentebb elmondottakra, s amikor a család körbeveszi az asztalszékre kitett tálat, bográcsot, konkrét jelentést kap a *családi kör* kijelentés.

A szöveg keletkezéséről azt tudjuk, hogy Arany 1850-ben állást kapott a nagyszalontai szolgabíró hivatalban, és 1851 márciusában – részben adósságra – megvásárolt egy kétszobás parasztházat, amelynek udvarán terebélyes eperfa állt. Az új házban a család megtalálta a megheitt otthonosságot, amely a költemény megírására ihlette a költőt. Később maga említette fiának, hogy a Családi kör című életkép Robert Burns (1759–1796) *The Cotter's Saturday Night* – *A zsellér szombat estéje* c. versének hatására született.

A versindító sor több ismert népballada kezdő sorára utal, pl. Este van, este van, nyócura jár az óra.... De a megszólalások is népies hangvételűek, s maga az írói közlés is népies, pl. „Csak vasalás híja..”, „Akárki meglássa...”, „Alunni se tudnak...”

A mesélő történetelmondó szövegébe belesimul a szereplők (az apa és a vendég) egyenes beszéde, de a vendég beszéde, a leány kérdése függő beszédként is szerepel a versben.

Intertextualitás, szövegköziség a költeményben Bálint Sándor néprajztudós szerint a földre hintett szalma, biblikus népi értelmezés, a betlehemi istállót jelképezi.

A költemény valóságos és elképzelt világkép ötvözet, s ennek alapján az olvasónak sikerült kialakítania egy saját képet erről a világról. A szöveg érzelmkifejező, szépirodalmi alkotás.

Stílusa is szépirodalmi. Jóhangzású szavak egész sora teremti meg az emberség, a nyugalom és biztonság hangulatát, rosszhangzású szavak – eltörődött teste, porlepett ingével – csak egy pillanatra villannak fel, majd később a „szabadság napjai”, könny, koldusnak, terhes út stb. szavak a szabadságharc elvesztése és a hazafiak pusztulásán érzett fájdalmat idézik fel. A lány érdeklődése is azt mutatja, hogy a család is érintett a közelmúlt tragédiájában.

A nyitóstrófában a „zúg, koppan, görögnek, csapong, rikoltoz” szavak az este hangulatát idézik, a házban az „apróság zörgős héju borsót szemelget, pendül a kapa” gazda megérkezésekor, „sikolt fel” az egyik gyermek, majd a záró sorokban halk, monoton hangok, a „dorombol, zizegő” szavakat olvashatjuk, s végül az éjszaka egyetlen hangját, a csenden eluralkodó tücsökciripelést halljuk.

A költemény verselése ugyanolyan, mint a *Toldié*: négyütemű tizenkettes:

Este van, / este van // kiki / nyugalomban

3 3 2 4

Feketén / bólingat // az eperfa / lombja

3 3 4 3

A páros rímek jobbra több hangon áthúzódó asszonáncok, pl. élet-ekével – csemetéken, a gyerek sem éhes – közelebb édes, ügyelve másra – meglássa. Tiszta rímei is esztétikailag értékesek: nincsen – kilincsen, meríti – deríti, behíván – kíván, restel – testtel. A verssorok lassú hömpölygése nyugalmat áraszt és harmonizál a tartalommal.

A szöveg szavainak stílusértéke a szavak elsőleges, szótári jelentésére épülő, a szövegösszefüggésből adódó, érzelmi-hangulati többletjelentésből adódik. A felsorolásban említett állatok, dolgok, események, történések, a történelmi tragédia említése stb. mégis úgy állnak össze szöveggé, színes szövevté, hogy Sötér István szavaival „A családélet nem-

zetiessége, patriarkalizmusa magában foglalja mindazokat az erkölcsi eszményeket, melyeket a Világos utáni, magyar polgárosodás meghirdetett... Arany *Családi köre* az egyetlen olyan ábrázolás, amely ezt a témát méltó rangja szerint dolgozza fel...” Úgy, fűzhetnénk hozzá, hogy azóta is generációk tanulhatnak belőle, mintaként szolgálhat diákjainknak ebben a mai globalizált világban. Alárendelő szóösszetételek – eperfa, gazdasszony, háziasszony, arcredői, gondúzó, testvérbátyját, szempilláit stb. segítenek az életkép nyelvi megteremtésében. A szófajok közül a főnevek – nyugalom, gazdasszony, tüzelő, gyermektársaság, csillag, apróság, pap, nótákat, gazda, életeke, arcredői, hazafi, testvérbátyja stb. segítenek a már említett családi hangulat megteremtésében.

A szóképek is színesítik a költemény szövegét. Két metaforát emeljünk ki: az eladó lány „hajnali csillag” említése asszociációt kelthet az olvasóban, hiszen ez csillag a legnagyobb és a legfényesebb, korai feltűnése pedig az ifjúságot idézi. (A népdalokban is kedvenc motívum a lány és a hajnalcsillag metafora). Arany a lány alakjához kapcsolja „a tűzre venyigét rak”, „vasalót tüzesít” cselekvéseket, ezzel a lány érzelmeire tesz finom utalást. A másik metafora a gazda homlokát szántó „élet-eke” a foglalkozására utal. A gyereksereg és a feleség tudja csak eloszlatni azt a gondot, fáradtságot, amelyet „sötét arc-redői” rejtenek. Az anya és gyermekei viszonyát a költő hasonlattal világítja meg: „Aztán elvegyül a gyermektársaságba, / Mint csillagok közé nyájas hold világa.” Megszemélyesítések is sorakoznak a szóképek közé: az eperfa bólingat, a tüzelő fénye hívogatólag süt ki, s a befejező sorokban „kezd hiánygogni szempilláit.”

A szöveg mondatainak nagy része a leírás, az életkép megkövetelte kijelentő mondat. Ezt a sort az „E fiúból pap lesz!” és a „Jaj! Valami ördög...” felkiáltó mondatok szakítják meg. A férj unszolására: „Gyer közelebb, édes!” felszólító mondat alapján arra következtethetünk, hogy a szokásosnál bensőségebb a kapcsolat az apa és az anya között. Az apa „Nézz ki, fiam, Sára...” felszólító mondatából is a bizalom, a harmonikus családi élet és a szegényemberek szolidaritásának érzete sugárzik.

Az igei állítmányok verbális stílusúvá szervezik a szöveget, a szerző szövegébe a szereplők egyenes beszéde szövődik.

A szövegalkotó tényezők jobb megértésében, vizuális rögzítésben talán Kovács Margit Nagy család című kerámiaja segítheti leginkább az olvasót.



Homa-Móra Éva

Defoe *Robinson* című regénye az általános iskola 6. osztályában

A kötelező és ajánlott olvasmányok „feldolgozásával” sokszor bajban vagyunk. Nehéz megújulni, nehéz olyan feladatokat kitalálni, amelyek aktivitásra ösztönzik a gyerekeket, és közben még élvezetes is a munka. Az alábbi órárszletek, szemelvények garantáltan kipróbáltak és sikeresek, szívesen megosztom ötleteimet a kollégákkal.

A regényt többnyire szívesen elolvassák a hatodikosok. A feldolgozáskor arra törekedtem, hogy a történet kalandosságához igazodjunk: érezzék ők is kalandnak, újnak, másnak ezeket az órákat. Az itt közölt válogatásban sok mozzanatot nem ismertetek, különösen a szóbeli és írásbeli megnyilatkozásra készítő vagy újszerű feladatokat írom le.

Szemelvények, részletek a regény feldolgozásának többrészes folyamatából

1. óra

Cél: Játékosan felelevenítjük a regény részleteit, felfrissítjük az esetlegesen régebbi olvasmányélményeket. Szituációs játékok során szembesülünk Robinson problémáival, megoldásokat keresünk.

Módszerek: Drámapedagógiai

Eszközök: Megírt cédulák, képkártyák

A terem berendezése: Körben ülünk, a későbbiek során majd csoportokra rendeződve betöltjük a teret.

Előzmény: Az előző – frontális – órán néhány dolgot már megbeszéltünk. Házi feladatként azt is leírták, melyik rész tetszett nekik a legjobban.

I. Ráhangelés: Asszociációs szőlánc, amit a *sziget* szóval kezdek.

II. Felidézés: Mindenki húz egy cédulát, a szó, amit azon olvasol, a te neved! Mutatkozz be úgy, hogy a „nevedet” nem mondhatod ki, csak körülírhatod. A többiek találgatják ki, hogy ki vagy mi vagy!

A cédulákon: Daniel Defoe, Robinson Crusoe, hajóroncs, lakatlan sziget, nyári lak, tengerparti rezidencia, Péntek, cölöp, apály, dagály, kannibálok, vitorlavászon, hajókötél, puskapor, teknősbéka, kecske, madárijesztő, barlang, homokkő, függőágy, rum, földrengés, dohány, hajótörés, Robinson apja, fejsze, napló.

(Követelmény a szabatos, tömör megfogalmazás; tartalmazza a frappáns bemutatkozási formulát; ügyeljünk az egyes szám, első személyre!)

III. Szituációs játékok csoportokban:

Mindenki nyilatkozik, mit írt a füzetébe, melyik rész tetszett a legjobban. Fontos, hogy sorban, hangosan kimondják, mert különben hajlamosak baráti körök szerint „véleményt változtatni”! A kedvenc részek alapján nagyjából három csoportba sorolom őket:

1. „**akcióhősök**”: akik valamilyen mozgalmasságot részesítettek előnyben (menekülés, küzdelem, kannibálok rész stb.)
2. „**kézművesek**”: akiknek Robinson találékonysága tetszett, ahogy leleményeivel újrateremti a civilizációt
3. „**tanítómesterek**”: akik azt értékelték, ahogyan Pénteket szelídíti, tanítgatja (ill. egy gyerek azt a részt említette, ahogy a főhős beszélni tanítja a papagájt)

A csoportok feladatai:

Az **akcióhősök** felkészülnek a terem egyik részében egy jelenet előadására.

A **kézművesek** képkártyákat kapnak, amelyek használati tárgyakat stb. ábrázolnak. Írják rá a képre, hogyan, miből készítette Robinson az ilyen tárgyat! (a kézművességre, munkafolyamatok leírására a későbbiekben még visszatérek.)

A képkártyákon a következő dolgokat láthatják:

- | | |
|---------------------------|------------------|
| 1. deszkából készült polc | 3. egy zacskó só |
| 2. sarló | 4. naptár |

- 5. mécses
- 6. ház, kerítéssel
- 7. kosár
- 8. ernyő

- 9. fazék
- 10. ruhadarabok: kalap, ing, nadrág, lábbeli
- 11. csónak

Végül a *tanítómesterek* elképzelik, elpróbálják, hogyan kommunikálhatt egymással Robinson és Péntek. (Pl. hogyan taníthatta beszélni.)

A felkészülés után következik a közzététel: a beszámoló ill. produkciók: az 1. és a 3. csoport eljuttassa, amivel készült (a tanítómesterek párokban is dolgozhatnak, ill. ha az akcióhősök túl sokan lennének, ők is próbálhatnak több kisebb csoportban több jelenetet). A 2. csoport pedig bemutatja a többieknek a képeket, a magyarázattal kiegészítve.

2. óra

Cél: Az előzőek folytatásaként részben hasonlóak, ill. még jobban előtérbe kerül majd az anyanyelvi képességek fejlesztése a speciális szövegalkotási feladatok során.

Módszerek: Drámapedagógiai és kooperatív

Eszközök: Megírt cédulák, papírhajó, összeválogatott apró tárgyak, papír, íróeszköz a tervezéshez.

A terem berendezése: Előbb körben ülünk, később csoportonként különvonnak a tervezőmunkához.

I. Ráhangolás: Mit visz a kishajó?

Körben ülünk, középre, a földre teszünk egy papírból hajtogatott hajót. A gyerekek sorban cédulákat húznak, melyeken egy-egy tárgy, élőlény neve áll. Kérdés: volt-e Robinson hajóján ilyen? Ha igen, tedd a cédulát a hajóba!

(A játék alkalmat ad ismét a történet felelevenítésére, az apróbb részletek gyors megvitatására.)

A cédulákon: iránytű, tinta, papír, puskapor, rum, dohány, vitorlavázaszon, hajókötel, függőágy, távcső, kés, olló, kard, puska, pisztoly, telefon, kátrány, macska, kutya, papagáj, naptár, táviró, mentőmellény, napszemüveg, naptej, vasszeg, borotva, fejsze, gyalu, fűrész stb.

(a szavak között sok „ismerőssel” találkoznak az előző óráról, de nem baj, ez másféle csoportosítás!)

II. Mi jut róla eszedbe?

Apró tárgyakat vesznek ki egyenként egy zsákból, ládikából vagy más, hangulatában ideillő „tárolóból”. Fogalmazd meg pontosan, mi jut róla eszedbe, milyen szerepe van a regényben!

Pl. bot=cölöpök; spárgadarab=hajókötel stb. a tárgyak lehetnek még: kétszersült, ernyő, olló, búzaszemek, rizsszemek, tojás, vászondarab, bababútor, kosárka.

(Követelmény nemcsak a tárgy azonosítása, hanem a pontos megfogalmazás is!)

III. Tervezőmunka – spontán csoportalakítás érdeklődés szerint, a megadott témák mentén rendeződve

Feladat: Tervezzetek – és egy hét alatt készítsetek a csoportotokkal

I. Programajánló prospektust „Töltsön egy hétvégét Robinson szigetén!” címmel!

A prospektus tartalmazzon :

- teljes programajánlatot péntek délutántól vasárnap estig
- a szállás körülményeit (lehet fokozatokat kínálni!)
- étlapot részletes menüvel
- az utazást, a megközelítés lehetőségeit
- egyéb ötleteket (pl. kalandtúrák, ajándékvásárlás, tombola)
- illusztrációt

(Fontos, hogy ne csak a küllemre, az ötletekre figyeljenek, hanem az anyanyelvi megformálásra is. Itt értelemszerűen az idegenforgalmi, vendéglátói stílus színezhetheti át munkájukat.)

2. Társasjátékot „Robinson nyomában” címmel!

A társasjáték tartalmazzon:

- játéktáblát a bejárando játékmezővel
- pontos játékszabályokat
- bábukat, képeket
- megállókat, az egyes megállókhöz kapcsolódó feladatokat
- esetleges egyéb kártyákat, ötleteket.

(Ebben a feladatban a képi kommunikáció, a piktogramok szerepe is jelentős a verbalitás mellett. Ld. A mellékelt fotót! A társasjátékot gyerekek készítették, a bábuk apró hajók, voltak, a játékmező is stílusos, „robinzonos”)

3. Könyvecskét „Robinson háztartási tanácsai” címmel!

A könyvecske tartalmazhatja a következő rovatokat:

- | | |
|------------------------------------|---------------------------------|
| - barkácsolás | - lakásfelújítás és -átalakítás |
| - sütés-főzés, receptek | - betegápolás otthon |
| - tartósítás | - kertészkedés stb. |
| - szabás-varrás, ruhák átalakítása | |

(Itt az első óra „kézművesei” ismét alkothatnak kedvenc témáikban, hiszen számos lehetőség van az egyes munkafolyamatok leírására. Egy-egy gyerek egy-egy apró feladatot vállaljon csak, különben bele lehet veszni!

Mindig akadnak olyan tanulók, akik szívesebben dolgoznak egyedül. Nekik is számtalan lehetőség kínálkozik: illusztráció készítése; levélírás, fogalmazás vagy naplórészlet „eszperentéül” stb.)

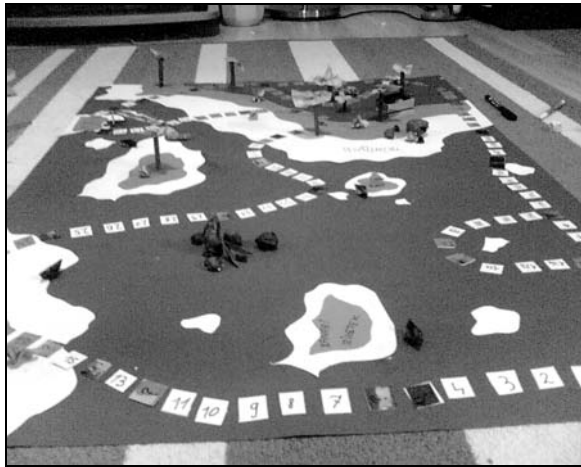
Az elkészült alkotásokat egy hét múlva beszédem, az értékelés közösen történik, a munkákat közzéteesszük.

Egyéb „időkitöltő” kérdések, feladatok a regény feldolgozásához

1. Hogyan számolta Robinson az idő múlását?
2. Milyen évszakok voltak a szigeten?
3. Mit nevezett „nyári laknak” és mit „tengerparti rezidenciának”?
4. Milyen ágyban aludt, honnan volt asztala, széke?
5. Hány nap alatt készített egy polcot? (42 nap) Mondd el a folyamatát!
6. Milyen szerszáma hiányzott? (ásó, csákány)
7. Mit evett? (kétszersült, kenyér, kecske- és szárnyashús, egyszer teknősbékahús, galambtojás – hamuban főzve, héjából, később gyümölcsök) Milyen ételre vágott? Mire volt ehhez szüksége? (levesre, mázas agyagedényre)
8. Hogyan kúrálta magát a betegségeből? (Fekvés, pihenés, majd nyers dohányt vágott, ezután dohányt rumba áztatott.)
9. Milyen volt a napirendje? (Reggel 2-3 óra vadászat, ételkészítés, a déli, forró órákban pihenés, délután 4 óra után dolgozik: barlangját bővíti, kosarat fon, bútort készít stb.)
10. Hogyan gyarapodik a „családja”? (egy kutyája van, két macskájából az egyik 3 kiscicát fial, papagáj és kecske)
11. Hogyan világított? (Agyagból edénykét készített, a napon kiszáritotta, ebbe kecskefaggyút öntött, és kanócot tett.)
12. Milyen madárijesztővel riasztotta el a madarakat a gabonavetésről? (Három madár tetemét fellógatta.)
13. Mivel aratott? (karddal)
14. Hogyan jutott húshoz, amikor elfogyott a puskapor? (Kecskét szelídített: 12 majd 43 kecskéje lett. A szelídítést csapdákkal kezdte, később karámot alakított ki. A kecskékkal tejhez, vajhoz, sajthoz is jutott.)
15. Milyen mesterségeket kellett kényszerűségből „kitanulnia”? (ács, szabó, kosárfonó, fazekas, pék, földművelő, vadász, köszörűs, asztalos, állattenyésztő, tanító stb.)

(A kérdésre adott válaszok természetesen igényesek, szabatosak, kidolgozottak legyenek. Szóban se fogadjuk el a „pongyola” válaszadást! A gyerekek vagy csoportok egymást is kérdezhetik.)

16. Válassz olyan idézetet a regényből, amelyet szerinted érdemes megszívlelni, amely „mottó” lehet a mai embernek is, neked is! Írd ki, ne csak a füzetbe, hanem tetszetős cédulára, ajándékozd meg vele valamelyik társadat!



Az „&” néha mégis „et”!

Négy évesen már ismertem minden betűt, számot; öt éves koromra az orosz ábécé írására-olvasására is megtanítottak. Egyidejűleg rá-rácsodálkoztam néhány érdekes *jelre*, szemiotikai (jel-tudományi) csemegére is. A szüleim segítettek, hogy a három (szerintem) legklasszikusabbat – *leggörbülőbbet* – megkülönböztethessem. (Ha ma lennék gyerek, nyugedikként alighanem a „kukac” társulna. HU!) Tudatomban tehát csakhamar elkülönült a violinkulcs, a paragrafus és az, amit akkoriban (tehát az 1950-es évek legelején) még kirázólag „et”-nek olvastak ki.

Mára, csaknem hat évtized elteltével, ezen utóbbi görbülő „nyomdai” jelnek immár *más olvasatai* is vannak. Közismert a Kereskedelmi és Hitelbank önnön rövidítése ugyanezen görbüléssel jellel: K&H. A rádió- és tévébemondók jóvoltából pár évvel ezelőtt hirtelen K *and* (e: and) H, sőt olykori elszólásukban K *und* H lett. Utóbbiban alighanem ott kísért a hajdani „kaiserlich und königlich”, azaz a „császári és királyi”. Csakhogy: annak rövidítésében a kötőszó „u”, nem pedig a görbülő jel! Megjegyzem azért, hogy elvéve így is ejt/h/ették a szóban forgó bankrövidítést: K és H. Az pedig föl se merült – lévén mind a „Kereskedelmi”, mind a „Hitel-”, magyar szó –, hogy a K *et* H legyen...

Amúgy nékem végül is tetszik ez a görbüléssel jel! Járok-kelek a megyeszékhely patinás utcájában, és egy ilyen intézmény állít meg: Nemzetközi Kerámia Stúdió Galériája & Múzeuma. Igen: csupa idegen eredetű, de ugyanakkor minálunk is, világszerte is ismerős szó van itt együtt; a legelső vajon mért nem lett következetesen „internacionális”?! De talán nem is ez az érdekes, hanem az, hogy görbüléssel jelünket ki-ki a maga nyelvére fordíthatja le: a magyarnak (reméljük?) „és”; az angolnak „and”; a németnek „und”; a spanyolnak „y”... A franciának leírva „et”, csakhogy ő „é”-nek ejti... Úgy gondolom, senki nem mondaná ki Cicero és Caesar ékes, veretes „et”-jével...

... Pedig hát az „et”-nek akár *stílushatása* is lehet! Kerek félszáz éve, srác koromban ennek bizony *kétszeres csattanója* volt! Jókomámmal együtt gittegyeltfélélt alapítottunk 1960 júliusában Sirálybanda néven, és ebbe időseket is kooptáltunk. Együtt szerkesztettük meg az alapító okiratot (!); alá is írtuk, de nem polgári, hanem egyezményes fedőnéven. Ezt aztán Haccsekként nekem kellett felolvasnom a szintén tagjelölt Gyula bácsi (azaz a leendő Vaszilij) trafiküzletében. A végére értem, ahol ott volt az aláírásunk. Írd és mondd (de szünetet ne hagj az első név után!): Haccsek *et* Sajó. Mire a mellettem álló Sajó (pléhpofával): – *Megveri*.

És azon nyomban le is kevert egy fülest!

Szerzetesrendek – „-s” képzővel

Kicsit messzibbre induljunk analógiáért! Csupán Eurázsia térképére pillantsunk: teli van *-sztán*, még inkább *-ia* végű államnevekkel és még jó pár merőben idegen megnevezéssel. Akad persze néhány *-ország* utótagú is. Miért így hívjuk az egyiket; miért amúgy a másikat? Többnyire nehéz rá magyarázatot találni. Valahogy ekképp áll a dolog a *szerzetesrendek* megnevezésével is. A katolikus egyházban sok-sok Istennek szentelt közösség van: férfi és női egyaránt. Közös bennük, hogy fogadalmat tesznek a szegénység, a tisztaság és az engedelmesség megélésére.

A mára véglegesült *nevüket* maga az egyháztörténet alakította ki. Legjavuk akár *több száz esztendő*s. Akadnak közöttük például *-ita* végűek: *jezsuita*, *karmelita*, *szervita*... Többük meg *-ista* végű: *lazarista*, *marista*, *passzionista*. Vagy: *piarista*, miként e sorok írója is. Végződhetnek olykor *-usra*: *kapucínus*, *trinitárius*. Akad persze ritkább toldalék is: *annunciáta*, *klarissza*. Ugyancsak számos lehetőség nyílt az eleve magyar – vagy legalábbis *magyarabb* – megnevezéseknek. Szinte nem is szorulnak bővebb magyarázatra az ilyenek: Jézus kistestvérei, keresztény iskola-testvérek, irgalmas nővérek... A továbbiakban egyetlen toldalékra szűkítünk: az *-s* képzőre. Mégpedig azon kevés esetre, amikor egy *tulajdonnevet követ*. Helyesírás dolgában ugyanazt kell tudnunk: *egytagú* nevek lévén, ha csak nem intézménynévről van szó, *kicsi* a *kezdőbetűjük*.

Assisi Szent Ferencnek latinul Franciscus volt a keresztnéve. Az általa alapított koldulórendet sokáig franciskánusnak mondták. Először a ferenci volt a magyarabb forma, majd az 1830-as évektől a **ferences** vált általánossá. Ez *főnév*: a „ki/k” kérdésre válaszol. Női változata *melléknév/jelző*, ugyanis szerkezet élén áll: *ferences apácák* vagy *ferences missziós nővérek*.

Nursiai Szent Benedek fiai már 996 óta jelen vannak hazánkban. Ő latinul Benedictus volt. Sokáig az ebből képzett latinos megnevezés járta: benediktínus. Később a rend tagjait *Bencebarátok*nak kezdték nevezni. A Bence régebben még nem volt önálló, anyakönyvezhető név! Még a 19. sz.-ban is afféle *becenév*. Ebből alakult ki aztán a *bencés* alak. A férfi szerzet mellett a *bencés apácáknak* is ez a (*melléknévi*) *jelzője*.

Szent Domonkos prédikálórendjének tagjait eleinte a „Dominucus” névből képzett dominikánussal illették. Az előbbi esethez hasonlóan a 19. sz. második felében *becenév*et használtak föl: *dömésekről* beszéltek/írtak. E szó azonban nem honosodott meg. Mára ez a *főnévi*, illetve *melléknévi* (így tehát *jelzői*) forma véglegesedett: *domonkosok*, *domonkos apácák/nővérek*.

Az egyetlen magyar *alapítású* férfi szerzetesrend *Boldog Őzsébnak* köszönheti létét. Ők azonban se nem „*euzebitá*”-k, se nem „*öszébes*”-ek! *Thébai Pátról* nevezték el magukat, sokáig még latinul: *paulinusok*, azaz *páliak*. 1880-ból datálható a *pálos* alak első említése. Most már csakis így nevezzük őket!

* * *

Szathmári István

Tréfás stilisztika

Elhangzott az ELTE BtK. Mai magyar nyelvi tanszéke által rendezett Egyetemi anyanyelvi napokon, 2010. február 25-én

1. Ilyen megnevezéssel aligha találkozott valaki is. Hogy ezúttal mégis ezt választottam, azal magyarázható, hogy a stilisztikának, ill. a stílusnak a vidám, tréfás, humoros vonatkozásait akarom kiemelni.

Induljunk ki abból, hogy a stílus – rövid meghatározással: a kifejezőmód – létrejöttének a célja és egyben funkciója a hatás. Minden megnyilatkozásunkkal mindig hatni akarunk. Ez különösen kitűnik a szónoki beszédek vagy a reklám esetében. Ki tagadhatná aztán, hogy a macikiállítás rendezői az „Ezer bocs” igen találó, szójátékos címmel éppen a járókelőket, ill. a macik iránt egyébként nemigen érdeklődőket akarták a kiállításra becsalogatni. Vagy amikor a zsúfolt villamosra feltörekvő termetes asszonyosság igyekezett másokat félretolni, majd leülve is igyekezett magának nagyobb helyet biztosítani, az egyik utas szellemes és tréfás kijelentésének – hogy ti. „terpeszkedjék összébb, asszonyom!” – meglett a hatása: az asszonyosság ugyan nem terpeszkedett összébb, de megbékélés, derű áradt szét az utasok között. Öszefoglalva: mindig hatni akarunk, és valójában ez a hatás a stílus.

Továbbmenve: a stiláris hatás eszközei között előkelő helyet foglal el a humor, a tréfa. Ezúttal tehát ilyen nyelvi jelenségeket, stíluseszközöket, alakzatokat, sőt irodalmi műfajféléket, műfajokat mutatok be röviden, példákkal illusztrálva a tréfás jelleget.

2. Mintegy ízelítőül lássuk az ún. keverékszót és a makaróni stílust. „Ez kész *bolondéria!*” – mondjuk a családi perpatvart látva. Aztán „valaki csak úgy *of potyóresz*, azaz potyán akar valamit elérni.” A *bolondéria*, az *of potyóresz*, továbbá a *rendicsek*, a *gyengus*, az *anyagice* olyan tréfásnak vagy éppen ironikusnak mondható magyar szó, amelyhez idegen eredetű képző, prepozíció stb. is járul.

A makaróni stílus meg úgy jön létre, hogy két, esetleg több nyelv szavait ötvözik egybe, szintén tréfásan vagy ironikus céllal. Ilyen stílusban a XVIII. vége felétől jó ideig bizonyos irodalom is jelentkezett. Csokonainak tulajdonított mondás például a következő: „Uszkulat ecce labis békula görbiceis”, azaz: Íme görbe lábakkal úszkál a béka. Aztán még

érdekesebb az Arany János és Petőfi Sándor levelezésében található angolos keveréknelv: "Debrecenchester, nov. 16. 1848. *My dear Dzszenkó! Ájtem itthagying* Debrecent... Erdődre [megyek]... Tehát oda légy nekem *firkáling*... *Tiszteleting end csókoling* a tied *falamia*... barátod P. S." Mennyi baráti kedvesség, közvetlenség van ezekben a sorokban!

3. És most lássuk a tréfás jelenségeket, lehetőleg módszeresen, a legkisebektől a teljes művekig.

I. a) Különböző úton-módon létrejött szavak: *vastagnyakú; faluszája és hírharang; dorogatórium; oldalborda* 'feleség'.

b) Szólások: *ilyet még nem pipáltam; könnyű Katát táncba vinni; iszik, mint a kefekötő*.

Még hatásosabbak a mostanában gyakori elferdített szólások: „madarat tolláról, embert *hitelkártyájáról* ismerni meg”. Vagyis közismert szólást, közmondást megváltoztatunk egy-egy részlegének célzatos kicserélésével vagy hozzáadásával, nemegyszer elmenve a durvaságig, a groteszkig, sőt az abszurdig. Még néhány példa: „szex a lelke mindennek”; „mondottam ember, küzdj és *hízva hízzál*”; „*nősilés* az élet megrontója”; „kevés, mint *vöröshagymában a proletár öntuda*”; „olyan ronda, hogy *ha lemegy a bányába, feljön a bányarém, mert azt hiszi, itt a váltás*”.

c) Argó és szleng. Anélkül, hogy ezek széles körű problematikáját most tárgyalnánk, csupán a tréfás megnevezésekre utalok. Az 1782-es hajdúkerületi összeírásban már szerepel – és ma is él – pl. a *fejés* 'tiszt úr', a *megruház* 'megver'. Tovább menve a XIX–XX. század fordulója körüli argó idevágó szavaiból: *Mezei Lipót* 'Lipótmező', *lizsé* 'Városliget'; *libatórium* 'leányiskola', *citrompofozó* 'utcaseprő', *zárda* 'bordélyház'; *klub, kávéház, napozó 'wc'* (I. Bárczi Géza: A „pesti” nyelv. MNy. 27[1931]: 228–242, 284–295, 28[1932]: 85–96). Az 1983-as nyelvészkongresszuson a nemrég elhunyt Bachát László, az ifjúsági nyelv kiváló kutatója többek között így nyilatkozott: „Igen jellemző az ifjúsági nyelv eldurvulására, hogy e nyelvnek az a rétege, amely az iskolai étellel kapcsolatos, az ötletes, tréfás, humoros szavait, kifejezéseit felcseréli olyan szavakra, amelyek nem illenek a diákélethez. Az iskola, amely eddig *suli, sulkó, isi* volt, most már *börtön, fegyház, okosulda*, a kollégium, a kóli, kolesz már *zárda, kolostor, kóter, gettó, koncentrációtábor*, a tanárok *elnyomók, tőkéssek, rabőrök, fejések, okeszek* (oktató eszközök), *ufák* (undorító fráterek). A tanulás *agytanolás, szenvedés*, a felelés *nyögés, izadás, rabvallatás*... lesz. Mintha csak az egész büntető élet beköltözött volna az iskolába.” (Kiss Jenő és Szüts László, szerk.: A magyar nyelv rétegződése. Akadémiai Kiadó. Bp., 1988: 149.) Ugyanő az ifjúság divatos megszólításformáiként ezeket sorolta fel: „*patkány, kisapám, kisanyám, apafej, kispofám, buggyos, gerinc, nyulesz, cipőfej, répa, csöviké, szsz.*” (I. m. 150.)

Aztán, hogy a mából is ízelítőt adjak, idézek néhány kifejezést Kövecses Zoltán magyar szlengszótárából (Akadémiai Kiadó. Bp., 1998.): *hekuslonci* 'rendőrő', *hogy oda ne biciklizzek* 'lekicsinylés', *homoszegszurkáló* 'homoszekszuális'. Kiss Tamás katonai szleng szótárában (Kiss Tamás: A magyar katonai szleng szótára [1980–1990]. A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének Kiadványai 60. sz. Debrecen, 1991.) meg efféléket találunk: *akvárium* 'fogda', *antennanyúl* 'híradóskatona'; *csellóművész, kondértünder, melódiás, muzsikus* 'konyhamunkát végző katona'; *géppityu, géppista, gitár, élettárs, menyasszony, köhögő, parittyu* 'géppisztoly'.

II. a) Térjünk át a szavokról, szólásokról az idevágó alakzatfajtákra, először a szójátékokra. Ennek az elméletét is elhagyva, lássuk néhány képviselőjét: *Belgák nem balgák. Szidják, mint a Bokrost. Enni vagy nem enni, ez itt a kérdés. Munka helyett édes a pihenés. Nehogy már a befőtt tege el a nagymamát.*

b) Másik alakzat a palindrom. Szó- vagy mondatrejtvény, azaz olyan szó vagy mondat, amelynek visszafelé olvasva is ugyanaz az értelme. Példák: *kerek, dagad, Anna, kék; tehet; komor romok, arany nyara; Indul a görög aludni; csak a mama makacs*. És palindrom révén született Ady szerelmének a neve is: *Léda* (az *Adél*-ből).

III. a) Következik a teljesebb beszéd, ill. bizonyos műfajok. Ilyen, a humor felé mutató jelenség a halandzsza, ill. álhalandzsza. A halandzsza lehet idegen nyelvű: az illető nyelv hanghordozását, melódiáját érzékelteti anélkül, hogy értelmes szavak lennének benne. Halandzsaversek például a gyerekek kiszámoló, kiolvasó szövegei. Mikszáth idéz egy alkalommal ilyet: „*Egyedem, begyedem cicime; hábinem, bábinem, dominem; ec, péc, cinginó; vea, vea tika vó.*” Egy másik ilyen: „*Antanténusz, szórakaténusz, szórakatikitaka, aja-vaja, bumm.*” Az álhalandzsában a szavak az első pillanatban érthetetlennek látszanak, megfelelő tagolással azonban kiderül, hogy valójában nyelvi játékok. Például a latin nyelvet utánzó tréfás szóalak a „*tonaludatus*”, de ha jól tagoljuk, így hangzik: *tón a lúd átúsz*. Vagy a franciásan ejtett „*papülapadon*”, valójában *pap ül a padon*. Még egy példa: „*tollógolon*”, valójában: *toll lóg ólon*.

b) Így jutunk el a stílusparódiáig, azaz más szavakkal – értelem nélküliekkel is – úgy állítjuk össze a szöveget, hogy a megcélzott szöveg benyomását keltse. Ennek volt szinte utánozhatatlan mestere Karinthy Frigyes. Egy kurucvers-részleg pl. így hangzik Karinthy-nál:

a kuruc vers:

Jaj Rákóczi, Bercsényi,
Vitéz magyarok vezéri,
Bezerédi!

Karinthy megoldása:

Huj, kozmabég, huj, kereki
Vagykos, csukászok vereki!
Dengelegi!

Idézhetnénk aztán az Így írtok ti minden darabját. Én a következőket szoktam idézni: „*Móricz Zsigmond*” és „*Hadybandy*” levele „*Atvany Lojzihoz*”, valamint „*Atvany Lojzi levele Hadybandyhoz*”.

4. Hát ezekkel foglalkozik az általam kitalált „*Tréfás stilisztika*.” Azt azért az elmondottak is igazolják, hogy milyen gazdag a nyelv, benne a mi nyelvünk. Előadásomat nyelvünk másik nagy mesterének, Weöres Sándornak a Kisfiúk témáira c. két kis írásával zárom, hogy a vidámságot vigyük magunkkal:

1

Ha majd hatéves leszek
Ibit elveszem feleségül
mercédes kocsit vezetek
Ibi nem ülhet bele
otthon a hele

2

KARESZ HÜJE
GYÖNGYI HÜJE
csak én vagyok okos
énnekem a segembe is felyem van.
(Az utóbbiért elnézést kérek.)

Bozsik Gabriella

Kárpát-medencei döntő Egerben

Az Eszterházy Károly Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszéke április 17-én, szombaton 23. alkalommal rendezte meg pedagógusjelölteknek a Nagy József Béla helyesírási verseny Kárpát-medencei döntőjét. 17 hazai tudományegyetem és tanítóképző főiskola küldte el egy-egy legjobb helyesíróját, de képviseltette magát a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem, a pozsonyi Comenius Tudományegyetem, illetve a beszercebányai Bél Mátyás Egyetem is.

Dr. Hauser Zoltán rektor úr idén a Nagy József Béla-emlékplakettet – a kuratórium döntése alapján – dr. Keszler Borbála professor emeritusnak, az MTA Magyar Nyelvi Bizottság társelnökének, a nyelvtudomány doktorának adományozta. A dolgozatírás után a professor asszony a kollégáknak, valamint a versenyzőknek előadást tartott az akadémiai helyesírási szabályzat készülő 12. kiadásának munkálatairól.

A versenyzők – a korábbi évekhez hasonlóan – elsőként egy tollbamondást írtak le, majd két feladatlap különféle típusú gyakorlatait kellett megoldaniuk. Mindezt dr. Zimányi Árpád, az MTA Magyar Nyelvi Bizottságának tagja állította össze.

A szakterület ismert kutatói alkották a zsűrit: dr. Keszler Borbála egyetemi tanár, dr. Bozsik Gabriella főiskolai tanár, dr. Laczkó Krisztina egyetemi docens, az MTA Magyar Nyelvi Bizottságának a tagja, dr. Nagy Katalin főiskolai tanár, dr. Vörös Ferenc főiskolai tanár. Döntésük alapján az első helyezett Báthory Kinga lett (Eszterházy Károly Főiskola), akinek felkészítő tanára dr. Bozsik Gabriella. Második helyen Köllő Zsófia (Babeş-Bolyai Tudományegyetem) végzett, tanára dr. Kádár Edit, míg a harmadik helyezett Kovács Györgyi (ELTE), akit Antalné dr. Szabó Ágnes készített fel a versenyre.

A tollbamondás szövege, mely a nyelvtanulásra buzdított, főként a különírás-egybeírás kérdésköréhez kapcsolódva rejtett nehézségeket. Többen nehezen ismerték fel, hogy a *mind ez ideig, jó pár, sok mindent, sok ezer, idegen nyelv* szó szerkezet, tehát csak a különírás az elfogadható. Ezzel szemben az *idegennyelv-tudás, felnőtt-tanfolyam, francia-, illetve német tanárok, oktatómunka, kommunikáció-központúság, Nyelvvizsga-tájékoztató, tíz-egynéhány, IBUSZ-irodák, Malév-járat* összetételek helyes jelölése több szabály ismeretét tette szükségessé.

Nagyon próbára tette a tanárjelölteket néhány gyakran használt szó rövidített alakjának bemutatása: *kilométerrel, négyzetméterenként, hat százalékkal, vesd össze!, a második paragrafusban, földszinten, folyó hó ötödikén, két egész öt tized Celsius-fokkal, a Magyar Tudományos Akadémiának, betéti társasággal, nátriumot*. Egyetlenegy hibátlan megoldás sem született ebben a gyakorlatban.

A földrajzi nevek világában járva, meg kellett szerkeszteni a szabályos tulajdonneveket, de képzővel is el kellett látni őket. Az *Észak-borsodi-karszt, a Szőrényi bántság, a Tisza–Maros szöve* kissé bonyolultnak, ismeretlennek tűnt olykor-olykor.

A kötőjeleket is igen jól kellett ismerni ahhoz, hogy különbséget lehessen tenni a *Tudor-dinasztia, 2010. április–májusban, Bartók–Kodály-féle* példák jelölésében.

Viszonylag könnyen és jól tudtak dönteni a hallgatók a *j-ly* kérdésében. Hibaként a *zsivajog, vályú, bója* szavak jelentek meg néhány dolgozatban.

A hasznos, tanulságos versengés minden fiatalban bizonyára megerősítette azt a gondolatot, hogy digitalizált világunkban továbbra is igen fontos és nélkülözhetetlen a helyesírás alapos ismerete.

Az alábbiakban bemutatjuk a tollbamondást és a két feladatlapot, hogy megkönnyítsük a felkészülést a következő évi országos döntőre.

A feladatlap

1. Az A oszlopban szereplő szavakból új származékot képeztünk.
A B és a C oszlopban húzza alá a helyes változatot!

A	B	C
tíz	<u>tízes</u>	tizes
tűnik	tűnékeny	tűnékeny
múlik	múlékony	mulékony
kísér	kísérlet	kisérlet
metafora	metafórikus	metaforikus
bújik	bújócska	bujócska
túr	túrkál	turkál
diktatúra	diktatórikus	diktatorikus
allegória	allegórikus	allegorikus
dül	dülöngél	dülőngél

2. Rövid vagy hosszú mássalhangzó?

Egészítse ki a szavakat a hiányzó mássalhangzóval!

pe.....engér (l – ll)	e.....ajta (f – ff)
venti.....átor (l – ll)	ba.....ikád (r – rr)
pu.....ing (d – dd)	baci.....us (l – ll)
ce.....ulóz (l – ll)	ko.....egiális (l – ll)
be.....sőséges (n – nn)	a.....elé (f – ff)
pu.....ma.....kocsi (l – ll; n – nn)	ribi.....ió (l – ll)
pu.....og (f – ff)	e.....épp (k – kk)
ma.....ut (m – mm)	pu.....edli (k – kk)
fu.....ánk (l – ll)	ci.....zár (p – pp)
reste.....kedik (l – ll)	ci.....cakk (k – kk)

3. j – ly

Egészítse ki a szavakat j vagy ly betűvel!

bó.....a	fo.....dogál
zsö.....e	hé.....a (valaminek)
cser.....e	hé.....a (madár)
döre.....	fahé.....as (sütemény)
uszá.....	se.....pít
fertá.....óra	zsiva.....og
vá.....at	karva.....
gomo.....a	vá.....ú
tenge.....	dö.....fös
vá.....og	
fo.....togat	

4. Egybe, külön vagy kötőjellel?

Alkosson szó szerkezeteket vagy összetételeket a megadott szavakból!

fő, igazgató, helyettesi, iroda	<i>főigazgató-helyettesi iroda</i>
ide, oda, szaladgál
labda, rúgó, szövetség
barna, kabátos, gyerek
lakás, építő, és, fenntartó szövetkezet
polgár, mester, jelölt
forgalmi, rend, változás
közgazdász, szakértő
el, el, látogatott
parafa, talpú, cipő
magán, nyugdíj, biztosítás
közlekedés, meteorológiai, jelentés
várva, várt
sok, oldalú, megközelítés
közgazdaság, tudomány

5. Földrajzi nevek alkotása

A megadott szavakból alakítsa ki a földrajzi nevet, majd írja le a belőle képzett melléknévi származékot!

északi, közép, hegység	
<i>Északi-középhegység</i>	<i>északi-középhegységi</i>
Szent, György, hegy	
_____	_____
dél, kelet, orosz, ország	
_____	_____
Volga, Don, csatorna	
_____	_____
észak, borsodi, karszt	
_____	_____
Tisza, Maros, szöge	
_____	_____
szőrényi, bánóság	
_____	_____
osztrák, magyar, monarchia	
_____	_____
Csepel, sziget	
_____	_____
Rio, de, Janeiro	
_____	_____
sebes, Körös, part	
_____	_____

B feladatlap

1. Mozaikszók, számok és rövidítések toldalékolása

Írja le a teljes alak rövid formáját!

kilométerrel	<i>km-rel</i>	_____
négyzetméterenként		_____
hat százalékkal		_____
vesd össze!		_____
a második paragrafusban		_____
földszinten		_____
folyó hó ötödikén		_____
két egész öt tized Celsius-fokkal		_____
a Magyar Tudományos Akadémiának		_____
betéti társasággal		_____
nátriumot		_____

2. Helyes vagy helytelen?

Döntse el, hogy az alábbi idegen tulajdonnevek helyesen vannak-e leírva!

Javítsa ki a hibás alakokat! A helyesen leírt formák mellé írja oda, hogy *helyes*!

Schillerrel	<i>helyes</i>	_____
Göethe	Goethe	_____
Ural hegység		_____
malmö-i		_____
Peugeot-t		_____
Frankfurt am Maini		_____
H. G. Wells-szel		_____
Bachhal		_____
Plátón		_____
coventryi		_____
UNESCO-beli		_____
Walter Scottól		_____

3. Felszólító módú igealakok

A példának megfelelően írja le a megadott igék felszólító mód, jelen idő, többes szám harmadik személyű, határozott (tárgyas) ragozású alakját!

ad	<i>adják</i>	_____
hagy		_____
ró		_____
ront		_____
hisz		_____
játszik		_____
vonz		_____
metsz		_____
mutat		_____
edz		_____
lebontat		_____

4. Elválasztás

Válassza el minden lehetséges helyen a következő szavakat!

záporosó	<i>zá-por-e-ső</i>
tűzoltóságon	_____
Dessewffy	_____
legelőszőr	_____
Veszprémben	_____
konkrétan	_____
kisvasúton	_____
Visegrádon	_____
pénzért	_____
menedzserasszisztens	_____
freudizmus	_____
belopózkodott	_____
Ljubljana	_____

5. Kötőjellel, nagykötőjellel vagy kötőjel nélkül

Írja le példáinkat a szükséges kötőjelekkel kiegészítve!

Duna Tisza köze	<i>Duna–Tisza köze</i>
Tudor dinasztia	_____
Bartók Kodály féle	_____
a 18 25. oldalon	_____
Mária Terézia rend	_____
TU 154 gyel	_____
Mária asszony sziget	_____
Nagy J. Béla emlékérem	_____
Bourbon ház	_____
angol német szakos	_____
Szent István vértanú plébániatemplom	_____
2010. április májusban	_____
Tóth család	_____

A feladatlap – Megoldási kulcs

1. Az A oszlopban szereplő szavakból új származékot képeztünk.

A B és a C oszlopban húzza alá a helyes változatot!

A	B	C
tíz	<u>tízes</u>	tizes
tűnik	tűnékeny	<u>tűnékeny</u>
múlik	<u>múlékony</u>	mulékony
kísér	<u>kísérlet</u>	kisérlet
metafora	metafórikus	<u>metaforikus</u>
bújik	<u>bújócska</u>	bujócska
túr	túrkál	<u>turkál</u>
diktatúra	<u>diktatórikus</u>	diktatorikus
allegória	allegórikus	<u>allegorikus</u>
dül	dülöngél	<u>dülöngél</u>

2. Rövid vagy hosszú mássalhangzó?

Egészítse ki a szavakat a hiányzó mássalhangzóval!

pellengér	pufog	ribillió
ventilátor	mamut	ekképp
puding	fullánk	pukedli
cellulóz	barikád	cipzár
bensőséges	bacilus	restelkedik
effajta	kollegiális	cikcakk
pullmankocsi	afelé	

3. j – ly

Egészítse ki a szavakat j vagy ly betűvel!

bója	fojtogat
zsöllye	folydogál
cserje	héja (valaminek)
dörej	héja (madár)
uszály	fahéjas (sütemény)
fertályóra	selypít
vájat	zsivajog
gomolya	karvály
tengely	vályú
vályog	dölyfös

4. Egybe, külön vagy kötőjellel?

Alkosson szószerveket vagy összetételeket a megadott szavakból!

ide, oda, szaladgál	ide-oda szaladgál
labda, rúgó, szövetség	labdarúgó-szövetség
barna, kabátos, gyerek	barna kabátos gyerek
lakás, építő, és, fenntartó szövetkezet	lakásépítő és -fenntartó szövetkezet
polgár, mester, jelölt	polgármesterjelölt
forgalmi, rend, változás	forgalmirend-változás
közgazdász, szakértő	közgazdász szakértő
el, el, látogatott	el-ellátogatott
parafa, talpú, cipő	parafa talpú cipő
magán, nyugdíj, biztosítás	magán-nyugdíjbiztosítás
közlekedés, meteorológiai, jelentés	közlekedésmeteorológiai jelentés
várva, várt	várva várt
sok, oldalú, megközelítés	sokoldalú megközelítés
közgazdaság, tudomány	közgazdaság-tudomány

5. Földrajzi nevek alkotása

A megadott szavakból alakítsa ki a földrajzi nevet, majd írja le a belőle képzett melléknévi származékot!

Szent György-hegy	Szent György-hegyi
Délkelet-Oroszország	délkelet-országi
Volga–Don-csatorna	Volga–Don-csatornai
Észak-borsodi-karszt	észak-borsodi-karszti
Tisza–Maros szöge	Tisza–Maros szögi

Szörényi bánság
Osztrák–Magyar Monarchia
Csepel-sziget
Rio de Janeiro
Sebes-Körös-part

szörényi bánsági
osztrák–magyar monarchiabeli
Csepel-szigeti
Rio de Janeiró-i
sebes-Körös-parti

B feladatlap – megoldási kulcs

1. Mozaikszók, számok és rövidítések todalékolása

Írja le a teljes alak rövid formáját!

négyzetméterenként	m ² -enként
hat százalékkal	6%-kal
vesd össze!	vö.
a második paragrafusban	a 2. §-ban
földszinten	fszt.-en
folyó hó ötödikén	f. hó 5-én
két egész öt tized Celsius-fokkal	2,5 °C-kal
a Magyar Tudományos Akadémiának	az MTA-nak
betéti társasággal	bt.-vel
nátriumot	Na-ot

2. Helyes vagy helytelen?

Döntse el, hogy az alábbi idegen tulajdonnevek helyesen vannak-e leírva!

Javítsa ki a hibás alakokat! A helyesen leírt formák mellé írja oda, hogy *helyes*!

Ural hegység	Urál hegység
malmö-i	malmői
Peugeot-t	<i>helyes</i>
Frankfurt am Maini	Frankfurt am Main-i
H. G. Wells-szel	H. G. Wellsszel
Bachhal	<i>helyes</i>
Plátón	Platón
coventryi	<i>helyes</i>
UNESCO-beli	UNESCO-beli
Walter Scottól	Walter Scott-tól

3. Felszólító módú igealakok

A példának megfelelően írja le a megadott igék felszólító mód, jelen idő, többes szám harmadik személyű, határozott (tárgyas) ragozású alakját!

hagy	hagyják
ró	róják
ront	rontsák
hisz	higgyék
játszik	játsszák
vonz	vonzzák
metsz	metsszék [v. messék]
mutat	mutassák

edz
lebontat

eddzék
lebontassák [v. bontassák le]

4. Elválasztás

Válassza el minden lehetséges helyen a következő szavakat!

tűzoltóságon	tűz-ol-tó-sá-gon
Dessewffy	Des-sew-ffy
legelőszőr	leg-e-lő-ször
Veszprém-ben	Veszp-rém-ben
konkrétan	konk-ré-tan
kisvasúton	kis-vas-ú-ton
Visegrádon	Vi-seg-rá-don
pénzért	pén-zért
menedzserasszisztens	me-ne-dzser-asz-szisz-tens
freudizmus	freu-diz-mus
belopódzott	be-lo-pó-dzott
Ljubljana	Ljub-lja-na

5. Kötőjellel, nagykötőjellel vagy kötőjel nélkül

Írja le példáinkat a szükséges kötőjelekkel kiegészítve!

Tudor dinasztia	Tudor-dinasztia
Bartók Kodály féle	Bartók–Kodály-féle
a 18 25. oldalon	a 18–25. oldalon
Mária Terézia rend	Mária Terézia-rend
TU 154 gyel	TU–154-gyel
Mária asszony sziget	Mária asszony sziget
Nagy J. Béla emlékérem	Nagy J. Béla-emlékérem
Bourbon ház	Bourbon-ház
angol német szakos	angol–német szakos
Szent István vértanú plébániatemplom	Szent István vértanú plébániatemplom
2010. április májusban	2010. április–májusban
Tóth család	Tóth család

Donáth Péter:
A MAGYAR MŰVELŐDÉS ÉS A TANÍTÓKÉPZÉS TÖRTÉNETÉBŐL 1868–1958
24 cm, XXX+830 oldal, ára: 4830 Ft

Donáth Péter:
OKTATÁSPOLITIKA ÉS TANÍTÓKÉPZÉS MAGYARORSZÁGON 1945–1960
24 cm, XXVIII+558 oldal, ára: 3990 Ft

Megrendelhető:
Trezor Kiadó, 1149 Budapest, Egressy köz 6.
Telefon/fax: 363-0276, e-mail: trezorkiado@t-online.hu

Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák

15. Élőnyelvi Konferencia

Párkány (Szlovákia), 2008. szeptember 4–6.

Szerkesztette: Borbély Anna, Vančóné Kremmer Ildikó, Hattyár Helga

(MTA Nyelvtudományi Intézet – Gramma Nyelvi Iroda – Konstantin Filozófus

Egyetem Közép-európai Tudományok Kar Budapest – Dunaszerdahely – Nyitra, Tinta Könyvkiadó, 2009)

A szociolingvisztika tudományágának története során elvégzett számos kutatás eredményei hívják fel a figyelmet arra, hogy minden nyelv alkalmas a kommunikáció eszközeként szerepét betölteni. Ezen az ösvényen továbbmenve kimondható az is, hogy a nyelvvaltozatosok létjogosultsága – legyenek azok társadalmi, területi vagy kontaktusvaltozatosok – vitathatatlan. A pedagógusoknak – nemcsak a magyar szakosoknak – nagy szerepük van abban, hogy diákjaik minél hatékonyabban használják anyanyelvüket, elfogadják a különféle nyelvvaltozatosok jelenlétét a nyelvhasználatban, fejlesszék toleranciájukat a más-sággal szemben és mutassanak rá a nyelvi előítéletek veszélyeire. A kétnyelvűség jelenségeinek vizsgálata is számos olyan eredményt tartalmaz, melyek nem lehetnek érdektelenek a pedagógusok körében. Az egyik legalapvetőbb igazság, hogy a kétnyelvűeknek éppoly természetes a kétnyelvűség használata és a két nyelv váltakoztatása, mint az egynyelvűek esetében az egy nyelvnek a működtetése. A szociolingvisztikai tematikájú konferenciák és kiadványok ismertetni kívánják ezeknek a kérdésköröknek a legfontosabb kutatási eredményeit, így nagyon hasznosak a pedagógusok számára (Borbély et al, 2009).

A *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák* című kötet a 15. Élőnyelvi Konferencia anyagát adja közre. A konferenciát 2008. szeptember 4–6. között rendezték meg Párkányban. Az Élőnyelvi Konferencia 1988 óta kerül megrendezésre, az elsőt Budapesten szervezték, a legközelebbi 2010-ben, Beregszászon kerül megrendezésre.

A *Tartalomjegyzék* és a *Bevezető* előrevetíti a tanulmánykötet sokszínűségét. A *Tartalomjegyzék* tematikus felosztása elősegíti, hogy minden olvasó érdeklődésének megfelelően lapozzon az érdekes olvasmányok között. A kötet szerkesztői bevezetőjének elején megismerhetjük az Élőnyelvi Konferencia történetét. Majd témák szerint csoportosítva rövid bemutatásra kerülnek a kötet tanulmányai.

A tematikus fejezetek többségében megjelennek a szlovákiai magyar közösség nyelvi kérdései, az élőnyelvvvel kapcsolatos kutatásaik. Nyilvánvalóan a konferencia helyszíne miatt a szervezők különleges

fontosságot tulajdonítottak ezen vidék nyelvhasználati kérdéseinek.

Az első tematikus blokkban a határon túli magyar szókincs kérdéskörében olvashatunk a témát jól ismerő, két különböző határon túli vidékről származó elismert kutató, Benő Attila és Lanstyák István tollából. A *Magyar nyelvvaltozatosok – nyelvi valtozók* fejezetben elméleti, történeti és felméréseken alapuló tanulmányok olvashatók. A harmadik tematikus fejezet a magyarországi nemzeti és nyelvi kisebbségek problematikáját veti fel. A fejezet tanulmányai két nagy témakörre bomlanak: különböző magyarországi nemzeti kisebbségekben élő közösségek sztereotípiái és nyelvhasználati kérdései valamint a hallássérültekkel kapcsolatban felmerülő sztereotípiák és attitűdök vizsgálata. A negyedik blokk, melynek címe *Tengeren túli nyelvpolitika* egyetlen kitűnő tanulmányt tartalmaz, ami bemutatja a kanadai francia nyelv függetlenségi harcát. A következő tömb a *Felvidéki oktatás, egyház, nyelvhasználat* címet viseli. A fejezet legfontosabb témái: a felvidéki magyar egyetemisták nyelvvel kapcsolatos vélekedéseinek felmérése, a katolikus és református egyház szerepe a magyar nyelvhasználatában és a nyelvi jogi kérdések bizonyos vetületeinek feldolgozása. A következő két tömb a finnugor közösségek és a romániai közösségek nyelvhasználati problémáit veti fel, többek között a nyelvi tervezés kérdésköréről a vöri irodalmi nyelv esetében, a székelyföldi középiskolások nyelvjárási tudatosságának vizsgálatáról, a nyelvi szocializációról a moldvai kétnyelvűeknél. A *Kétnyelvűség, kódváltás, diglosszia* című témakör az identitás, az attitűdök, a kétnyelvűség problematikáját veti föl finnországi magyarok, vajdasági és kárpátaljai magyarok és cigányok körében. Az utolsó blokk a kárpátaljai nyelvi attitűdök és az oktatás összefüggéseit vizsgálja. Ezt követően a *Műhelyek* keretén belül beszámolókat olvashatunk az Imre Samu Nyelvi Intézet kutatásairól és a Szegedi Tudományegyetem LINEE projektjéről. Az előbbi a kistérségi magyar nyelvhasználatának vizsgálatával foglalkozik, míg utóbbi tartalmazza a LINEE projekt bemutatását valamint több színes, érdekes írást a kisebbségi pedagógusok prob-

lémairól, anyanyelvvvel kapcsolatos ideológiáikról, a többségi nyelvvvel kapcsolatos ideológiáikról, a kisebbségben élők idegennyelv-oktatással kapcsolatos attitűdjeikről és két Magyarországon működő nemzetközi nagyvállalat nyelvi helyzetéről és nyelvhasználatáról.

A tanulmánykötet anyagából kiemelném Kontra Miklós nyelvi előítélettel foglalkozó tanulmányát. Kontra feltételezi, hogy a nyelvi előítéletesség nem függ sem az iskolázottságtól, sem a nemtől és az életkortól. Arra is felhívja a figyelmet, hogy a nyelvi előítélet 18 éves korra kialakul és áthatja a mai magyar társadalmat. A megkérdészetek majdnem fele azt gondolja, hogy a beszélők intelligenciája és becsületessége két percen belül megállapítható beszédükből. Borbély Anna tanulmányában -nek (-nák) és a jöttek (jösztök) morfológiai változói vizsgálgta különböző társadalmi csoportokhoz tartozó személyek esetében. A két morfológiai változó használatát befolyásolja területi elterjedtségük és a nyelvművelők elterő stigmatizációs minősítése. A két tanulmány sokatmondó lehet a tanárok számára, hiszen az effajta nyelvi előítéletesség megelőzésére érdemes volna odafigyelni a tanórákon is. Érdekes olvasmány Sinkovics Balázs: *A nyelvvaltozatok és a nyelvművelés* című tanulmánya, amely történeti szempontból követi végig a nyelvművelés elveit a XIX. századtól napjainkig, kiemelve azokat a lehetőségeket, melyeket a nyelvművelésben manapság is hasznosítani lehetne.

Bartha Csilla tanulmányában ismerteti azokat a tévhiteket, melyek a két- és többnyelvűséggel kapcsolatban napjainkig jelen vannak a társadalomban. Kiemeli, hogy a kétnyelvűséget a mindennapokban kivételes jelenségnek tekintik, eszerint csak az válhat tökéletes kétnyelvűvé, aki a családban kisgyermek-kora óta mindkét nyelven beszél, egyébként nyelvkéveredés jön létre, mely szükségképpen elvezet a nyelvromláshoz. Ennek az elképzelésnek a háttérében vannak politikai és ideológiai eszmék is, ugyanakkor a szerző szükségesnek tartja tudatosítani a kétnyelvűség változatos voltát és az additív kétnyelvűség előnyeit. A tanulmány utolsó fejezete hangsúlyozza, hogy a szociolingvisztikai kutatások eredményei ebben a témakörben társadalmi, kulturális és oktatási hasznót is hozhatnak.

Hattjár Helga azokat a sztereotípiákat kutatta, melyekkel a siketek szembekertülnek a nyelvelsajátítás során, Suri Andrea tanulmányából pedig az derül ki, milyen nehézségekbe ütköznek a felsőoktatási intézményekben tanuló hallássérültek és, hogy a nyelvi jogok érvényesítése is problematikus.

A felvidéki oktatás és nyelvhasználat felmérései-

ről készült tanulmányokat ajánlom azok figyelmébe, akiket érdekel a határon túli magyarok helyzete, nyelvi attitűdjeik, nyelvhasználati szokásaik, ugyanilyen értelemben színes beszámolókat olvashatunk a romániai és a kárpátaljai kisebbségek nyelvi kérdéseiről. Kiemelném Bodó Csanád a moldvai kétnyelvű beszélőközösségekről szóló tanulmányát, melyből kiderül, hogy a moldvai beszélők mely értékekhez melyik nyelvet kapcsolják, s ennek milyen következményei vannak a román-magyar kétnyelvűség kialakulásában. Lakatos Krisztina tanulmánya pedig arra hívja fel az olvasóközönség figyelmét, hogy fontos iskoláskorban tudatosan alakítani a diákok nyelvi attitűdjét saját nyelvükkel szemben, önbizalmat kialakítani az anyanyelven való megnyilatkozás kapcsán, mert ha a diákok úgy gondolják, hogy anyanyelvükön nem boldogulnak a hétköznapiakban és helytelen beszédük miatt szégyenkezniük is kell, akkor feladják anyanyelvük használatát, ami nyelvvesztéshez vezet.

Élvezettel olvastam Navracsics Judit nyelv és identitást tanulmányozó szövegét, amelyben a nyelv és identitás kérdését a konvergencia és a divergencia szemszögéből vizsgálja. A konvergencia a két- vagy többnyelvűek kozmopolita érzésével függ össze. A divergencia a nyelvek és kultúrák különbözőségével áll kapcsolatban valamint olyan kétnyelvű beszélőkkel, akik bizonyos esetekben csökkent értékűnek érzik nyelvi készségeiket s ezáltal csökkent személyiségként élik meg saját magukat is. A *Kétnyelvűség, kódváltás, diglossia* blokkból kiemelném még Vukov Raffai Éva tanulmányát, aki 50 tanítót kérdezett meg a diákok nyelvhasználatáról. Mint kiderült legtöbbször elmarasztalóan nyilatkoznak a diákok magyar nyelvhasználatáról, ezeket kijavítják vagy beszélgetés által ösztönzik a tanulókat. Vukov Raffai Éva kiemeli, hogy a pedagógus mintát nyújthat a tanulóknak abban, hogy a standard nyelvet kövessék és feladata, hogy megtanítsa nekik a standard nyelvre való kódváltást azzal együtt, hogy az ő nyelvvaltozatukat is élni hagyja. Azonban fontos, hogy a tanító ismerje fel és fogadja el saját nyelvjárását annak érdekében, hogy diákjait is szakszerűen fejlessze.

A *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák* című kötet egészéről elmondható, hogy rendkívül érdekesítő és értékes kutatási eredményeket ad közre és hozzájárul ahhoz, hogy az olvasó felismerhesse a tudományterület sokszínűségét. Ajánlom tehát mindazok figyelmébe, akik érdeklődnek korunk szociolingvisztikai jelenségei és kutatásai problémái iránt.

Bartha Krisztina

Benczik Vilmos:

NYELV, ÍRÁS, IRODALOM — KOMMUNIKÁCIÓELMÉLETI MEGKÖZELÍTÉSBEN

24 cm, 332 oldal, ára: 2240 Ft (Megrendelhető a Trezor Kiadónál: trezorkiado@t-online.hu)

Antalné Szabó Ágnes – Raátz Judit: Beszéd és írás
Magyar nyelv és kommunikációs tankönyv az 5. évfolyam számára
Magyar nyelv és kommunikációs tankönyv a 6. évfolyam számára
Magyar nyelvi és kommunikációs munkafüzet az 5. osztály számára
Magyar nyelvi és kommunikációs munkafüzet a 6. osztály számára
Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2008–2009.

Már a fedőlap színes fotója – mosolygó kislány hajjal a nyitott könyv előtt ülő fiúhoz, a könyvek világában otthonosan mozgó vidám fiúk, lányok –, de a selymes tapintású borító, a könyv tipográfiája is megragadhatja a diákokat, annál inkább az ismertető íróját, aki Toldival sóhajt fel: „Hej, ha én is, én is köztetek...” lehetnék! Mert nyugdíjas magyartanárnként csak remélni tudom, hogy még aktív kollégáim is beszerzik ezt a tankönyvet, munkafüzetet, feladatlapot, és a szóbeli kommunikáció, a szövegalkotás és a tanulási képesség fejlesztése érdekében alkalmazni is fogják az irodalmi neveléssel összekapcsolott integrációs tankönyvcsaládot.

Ez a tankönyvcsalád eredeti ötletekkel, a NAT 2007-tel és a kerettantervvel összhangban, a kommunikáció jegyében különféle típusú, változatos szövegekkel, sok játékos feladatot tartalmaz – és ami talán a legfontosabb, a gyerekek nyelvhasználatához nagyon közeli stílusban: *A mi világunk, Mese és valóság, Képzelteteli utazások, Regényes történetek* (5. évfolyam), *Mondák, balladák, költemények, Történelmi utazások, Jellemrajzok, Emberi történetek* (6. évfolyam) című fejezetekbe a szerzők úgy sorolták be a még ma is használt, előző tankönyveik anyagát, dolgozták át sikeresen, hogy szerintem egy XXI. századi tankönyvet sikerült anyanyelvet tanuló diákjaink és anyanyelvet tanító kollégáink kezébe adni.

Mindkét kötet a *Jelek világában élünk, A kommunikáció alapjai, nem nyelvi jelei, A kommunikációs kapcsolat, A hangok világa, A szavak felépítése, jelentése, szóhasználatok* (5. évfolyam), *A kommunikáció céljai, eszközei, A nyelv építőelemei, A szóelemek, a szófajok* (6. évfolyam) világába vezeti el a tanulókat, és a fejezeteket egy-egy *Szövegről szövegre* c. lecke a nyelvi közlés világába emeli föl a nyelvtani fogalmakkal találkozó diákokat, de a *Mire emlékezel? Mit tanultunk? Ismételjünk!* év eleji és év végi visszatekintéssel rögzíti is a tanultakat.

Az 5. évfolyam tankönyvében a *Mit tudunk? Ismételjünk!* c. lecke ábrája anyanyelvünk használatáról, a nyelvi világról ad pontos képet, majd a tankönyv és a munkafüzet a *Jelek világában élünk* fejezet feladatai, szövegrészei segítenek tájékozódni, időjárás megfigyelésekkel, természetes és mesterséges jelek gyűjtésével, a jelnyelv bemutatásával vezetik a tanulókat a kommunikáció alapjainak megismeréséhez. Két szöveg alapján kell eldönteni: Ki beszélget kivel? Ki üzen kinek? Mi a beszélgetés/az üzenet témája? A kommunikációt kísérő nem nyelvi jelek megértéséhez ötletes képek, magyarázó szöve-

gek segítik a gyerekeket. A beszéd zenei eszközeihez viszik közelebb a tanulókat azok a gyakorlatok, amelyek során mondókat kell felolvasniuk – vidáman, a kiejtési jeleknek megfelelően, szomorúan, csúfolódva, rövid mesékben a szünetek jelét kiteve, a hangsúlyos szótagokat megjelölve. A köszönést, a megszólítást, a bemutatkozást gyakorolhatják a következő leckében, amelyből azt is megtanulhatják, mit jelent a *megsüvegel* kifejezés... Ezután természetesen a beszélgetés következik, telefonon, írásban, SMS, MSM vagy Skype segítségével, s egy fényképen bemutatott gyerekeket kell a nem nyelvi jelek alapján jellemezniük.

Népmese szöveget dolgozhatjuk fel lépésről-lépésre, majd a fogalmazás, a szövegszerkesztés állomásai következnek. Természetesen az anyaggyűjtés forrásainak megismertetésével, majd az elbeszélés részeit sorolja a tankönyv, ötletes grafikonnal szemléltetve. S az elbeszélést mivel tehetjük élményszerűbbé, érdekesebbé? Párbeszéddel. Bruckner Szigfrid történetével gyakorolhatjuk mindazt, amit eddig megismertünk, történetvázlatot írhatunk, helyszíneket rajzolhatunk, és elő is adhatjuk Lázár Ervin dramatizált történetét.

Magyar nyelvű ábécédallal ismételtethetjük át a betűrendet, majd a számítógép billentyűzetén színeztethetjük ki őket, folyóírással írhatjuk le s egészíthetjük ki idegen betűkkel, híres magyar emberek, városok, ételek betűrendes névsorát és a szótárolvasást gyakorolhatjuk. Meg az elválasztást (számítógéppel is), majd a *Mese és valóság* c. fejezet leckeinek címeit kártyákra másolva átismételhetjük a tanultakat. A hangok világa, az emberi hangok, a hangok képzése, a hangok és a betűk begyakorlása során az élettani légzést és a helyes beszédlégzést is gyakorolhatjuk. A magánhangzók és a mássalhangzók kapcsolatos gyakorlatok: nyelvtörő, eszperente nyelv, tájnyelvi beszéd, keresztnévek csoportosítása, toldalékolás, magas, mély és vegyes hangrendű magánhangzók, zöngés és zöngétlen mássalhangzók, magánhangzók és mássalhangzók találkozási stb., segítik a gyerekeket és természetesen a helyesírási kérdések ismétlésével, bővítésével tehetünk képzelhetli utazást anyanyelvünk birodalmában.

A *Szövegről szövegre* c. fejezetben Budapesten utazhatunk Annával, könyvet rendelhetünk a Nemzeti Tankönyvkiadótól, majd a leírást gyakorolhatjuk Arany János *Családi kör* c. versével, lerajzolhatjuk azt az utcát, ahol lakunk, a tárgy-, a növény- az állat- és a tárgyleírást gyakorolhatjuk, figyelve a haladás

irányára, körleírást mutat be nekünk Petőfi Sándor *Alföld* c. versében, aztán az elbeszélésbe leírást szöhetünk, képregényt és történetterképet egészíthetünk ki.

Betűrejtvényben kereshetünk toldalékolható, nem toldalékolható szavakat, szavakat boncolgathatunk (szótó + toldalék, előtag + utótag), locsoló-versek, szólások és közmondások olvasásával gyakorolhatjuk azt, hogy másképpen ejtjük és másképpen írjuk szavaink nagy részét. Azután József Attila: *Mama* c. verséről beszélgethetünk, és Ingrid Sjöstrand verséről mondhatunk véleményt, adhatunk igazat a *Gyerekeknek lenni azért rossz* c. versében megfogalmazott véleménynek. Véleménykártyákkal vitatkozhatunk, érvpingponggal állíthatunk valamit, indokolhatunk, de a kérés és tudakozódás nyelvi és nem nyelvi, udvarias és udvariatlan formáit gyakorolhatjuk.

Hol keressük, hol találjuk meg a kommunikáció, a beszélgetés, a fogalmazás, az elbeszélés, a leírás során felhasználható szavakat? Ezt is megtudjuk, ha egyik lecke során kézbe vesszük a *Magyar értelmező kéziszótár*, a *Magyar szókincstár* vagy a *magyar helyesírás szabályai* szótárakat.

A szavak jelentéséhez először a Jean viccek segítségével közelíthetünk, jelentéskereső, jelentésmező, jelentéspontosítás stb. gyakorlatokkal rögzíthetjük a többjelentésű, az azonos alakú szavakhoz, a rokon értelmű és az ellentétes jelentésű szavakhoz fűződő tudnivalókat. Rímes, ritmusos, képes szólások, szóláshasonlatok és közmondások megismertése során diáknyelvi kifejezéseket és szólásokat is gyűjthetünk, O. Nagy Gábor könyvéből is.

S talán el sem fáradtunk, mire a *Mit tanultunk ebben az esztendőben?* című ismétlő leckéhez érkezünk, hiszen játéktár – beszélő korongok, családkereső, gyors cipő, mozaik, színeses stb. – vár, segít felidézni mindazt, amit anyanyelv órákon megtanultunk: Gazdag *Fogalomtár* (betűrendbe szedett fogalmak) zárja a tankönyvet, s az utolsó oldalon *Nyári örömeim* című rajzokról beszélgethetünk, hogyan töltjük a vakációt...

A 6. évfolyam anyanyelvi óráit is a szűnidei események elmesélésével kezdhetjük, úgy, hogy egy-egy mondatral kapcsolódunk az előtűnt megszólaló mondatához. **KOMMUNIKÁCIÓ** és **MAGYAR NYELV** címen téglalapok üres kockáiba írhatjuk be az előző évben tanult fogalmak neveit. Átismételhetjük a kommunikáció céljai és eszközeihez kapcsolódó ismereteinket, és máris a nyelv építőelemeit betűbörzével, szószerkezetek alkotásával, mondatbörzével és szöveg helyreállításával megépíthetjük a nyelv házát. A könyvtárba is ellátogatunk, ahol a *mek.oszk.hu* honlappal folytathatjuk az ismerkedést.

Történelmi utazások során Arany János *Toldi*ját tanulmányozhatjuk – no nem irodalmi leckeként –, hanem úgy, hogy a tankönyvi oldalon található képhez, rajzhoz, térképhez, a *cím*, *alcím*, *fejezetcím*,

képaláírás, *kulcsszó* szavakat írhatjuk a nyilakra. Együttal a számítógépről már ismert betűtípusok, betűméretek eszközöket is számba vehetjük.

A szövelemek felelevenítése után a *Toldi* szövegéhez kapcsolható, a Nagy Lajos korabeli igealakokat, igemódokat, az igeragozást feladatok (láncmese, időbölt, időutazás, verses nyelvtan, igedominó, igeválogató stb.) segítségével raktározhatjuk el, a már említett nyelvházban. Ahol uszonnázhatunk is, ha elkészítjük a sajtos, paradicsomos melegszendvicset – felszólító igékkel. Mátyás király és Kinizsi segítségével a főnevekkel ismerkedhetünk, *Ország, város, hegy, folyó...* játékkal, adatlapot tölthetünk ki, a tulajdonnév-fa leveleire írhatunk, híres magyarok családnévének írását gyakorolhatjuk, névboncolással jelölhetjük egy-egy földrajzi név írását stb.

Bence, Toldi Miklós és Toldi György a tulajdonosságukkal segítenek a melléknévek világát megismerni, a helyesírásukat az *Attila király* filmplakátja és egy Kézai Simon szöveg segítségével jegyezhetjük meg. Színes táblázat mutatja a tulajdonnévek és a címek toldalékolását. Magam is tapasztaltam, hogy a névforma **A**, **A-A**, **A A**, **A-a** szimbólumok nagy mértékben segítenek a diákjainknak helyesen írni a toldalékos szavakat.

Toldi Miklós korába illő reklámok találhatunk ki, régi és új tejrklámot hasonlíthatunk össze, s arról is olvashatunk, hogy Pompeji falain is találtak reklámfeliratokat. Halandzsalevelet és hivatalos levelet olvashatunk, írhatunk, elektronikus levelet írhatunk a tankönyvszerzőknek. Híres levelek, Mikes Kelemen, Petőfi Sándor és Arany János leveleiből olvashatunk, tanulhatunk, kulcsszavakat írhatunk ki belőlük, SMS-ben Petőfi vagy József Attila irodalmi levelének témájához szólhatunk hozzá. Pistike jegyeit olvashatjuk katonás bizonyítványában: 1, 2, 1, 2, 1, 2..., de számneves szólások, menetrend, az Egri csillagok szövegvázlata, egy osztály kérdőíves jellemrajzának elkészítése során sok mindent megtudhatunk a számnevekről, helyesírásukról. Nagy Lajos király címere és egy *Toldi*-idézet segít a határozószókat megismerni, majd szövegpótlással, szóalkotással és a mikor?, hol? és hogyan? kérdésekre válaszoló szavakat kereshetünk egy szabadkai népmondából. István királyunknak a fiához intézett *Intelmei* meg a Szent István-legendára nyomán a névmások szerepét vizsgálhatjuk, ha pedig valamelyik névmás „letörődött” ismereteink „lemezeről”, agyunk dokumentumaiból, mind a kilenc névmást, példákkal megtalálhatjuk a tankönyv 84. oldalán. Újra az *Egri csillagok* film egyik fotója alapján a szövegösszefüggésben, a beszédhelyzetben oly nagy szerepet játszó, előre- vagy hátrautaló névmásokat kereshetünk. József Attila verse, képek, és újra a *Toldi* sorai segítenek „elmenteni” tudatunkba, amit a főnévi, a melléknévi és a határozói igenévről tudunk kell. Hétfős csoportokban Varró Dániel versét egészíthetjük ki a beírandó szavakkal, segítségül megkapjuk a hiányzó szá-

vak szófaját. A viszonzyszavakat Robinson naplója alapján sorolhatjuk ismereteink közé, a névutók irányhármasságát figyelhetjük meg, és nagyon ötletes a kötőszó szerepét bemutató rajz a 103. oldalon. Végül a mondatzókat kiszámolókkal, indulatszókat felhasználva képregényt készíthetünk, állati hangot utánzó szavakkal verset írhatunk.

A *Szövegről szövegre* gyakorlat során a Robinson-filmről készült internetes oldalt tanulmányozhatjuk, Zelk Zoltán verséből szóstatistikát állíthatunk össze. Sajtószövegekre, papíralapú és elektronikus újságokra hívja fel a figyelmet az utolsó lecke, benne a Caesar nevéhez köthető, Kr. e. 59-ből származó Acta Diurna nevű hírközlés. Vázlatpontokba

szedett témakörök a tankönyvben és a munkafüzetben szereplő tudnivalókra utalnak vissza, a segítség itt is a *Fogalomtár*. De a *Játéktár* is.

Csatlakozunk a kiadó közzétett szavaihoz, köszönjük a szerzők fáradozását, a tipográfia és a borítóterv, a borítófotó, a rajzoló, a fotósok, a bírálók, a kirendelt szakértők és a felelős szerkesztő közös céllal végzett egyszerű munkáját, reméljük, nagyon sok diák fogja kellemes emlékekkel feltöltödni, haszonnal forgatni, nem csupán tankönyvként kézbe venni e köteteket, és Kazinczy Ferencsel együtt valani: „A nyelv olyan, mint az ég a maga egymáshoz futó színeinek gyönyörű játékaival.”

Málnási Ferenc

Kiss Gabriella – Molnár Ilona: Jó szórakozást magyarul! *Olvasókönyv magyarul tanulóknak – MOLILLA Könyv Kft. 2009.*

Csak az tudja, milyen fontos könyv ez, aki gyártott már feladatlapokat olyan külföldi diákoknak, akik túlvannak az alapfokú vagy a középszintű tankönyveken, de még rájuk fér a gyakorlás. S ugyan kire ne férne rá, ha nem anyanyelve a magyar. Tapasztalatom szerint ez az a szint, amikor a diákok már találkoztak nagyjából minden nyelvtani helyzettel, de még nehezen tudják azonosítani őket. A tanárnak pedig elő kell vennie a maradék humorérzékét is, hogy átszűrje hallgatóit az újabb és újabb nehézségeken. Az olvasókönyv anyaga segít abban, hogy változatosan, valóságközpontúan beszéljünk egy idegen nyelven. Emellett minden fejezet megmutat egy kicsit a külföldieknek Magyarországból, múltunkból, kultúráinkból, a hétköznapokból, sőt még a monarchia korából is.

A feladatok önálló megoldásra és órai használatra egyaránt alkalmasak, mivel szinte egyikben sincs túl sok megoldási lehetőség. Szinte hiba nélkül meg tudjuk oldani őket, ha helyesen következtetünk a szövegkörnyezetből, és használjuk az ismert szabályokat, például: *A kormány energiaár-emelése nagyon _____ intézkedés. /népszerű, népszerűsít, népszerűtlen, népszerűség, népszerűsítő/* A fejezetek végén minden helyes válasz megtalálható, de ennek ellenére sokszor fontos lehet egy kis tanári segítség, például a fogalmak magyarázatakor vagy az állandósult szó szerkezetek értelmezésekor. Hiszen a gyakorló tanárok tapasztalatból tudják, milyen sok minden másra gondol a diák azonkívül, amit ők logikusnak vélték a feladat elkészítésekor.

Minden lecke önálló témára épül. A rövid, valóságból vett kis történeteket színes, egyszerűen megfogalmazott utasításokkal kísért, fejlesztő és rögzítő feladatok követik. Rövidebb és hosszabb feladatok váltakoznak, a szöveg elolvasása, értelmezése után hamar megoldhatók a szinonima- vagy ellentétkereső és egyéb szókincsfejlesztő gyakorlatok. A legelgondolkodtatóbbak, így a leginkább időigényesek talán a mondatkiegészítések, ám egyetlen feladat elkészítése

sem kerül olyan sok időbe, hogy a tanulók közben ráunjanak.

A feladatok kiválóan alkalmasak a szókincsfejlesztésre is, mert stabilizálnak, hiszen gyakran egy-egy szabályt kell használni a megoldásukhoz. Említhetnénk a *Milyen? Hogyan?* kérdésre válaszoló mondatrészeket – helyesen választva közülük megszilárdul a különbség a *barátságos* és a *barátságosan* szó használata között. Ugyanakkor alkotóak is: a szinonima- és ellentétpárok összeállítása, a szócsalád tagjainak mondatba helyezése, összetett szavak alkotása, kakuktktojások gyűjtése, szómagyarázat készítése – mind-mind kreatív feladat, amely a meglévő ismereteket sajátos kontextusban mozgósítja. Nincs nagyobb öröm egy magunk alkotta szónál, főleg akkor, ha különböző toldalékokkal, más-más szó szerkezetben variálható például *szerencse, szerencsés, szerencséje van, szerencsét kíván* stb.

Az *Ép testben ép lélek* fejezetben már a tárgyastárgyatlan igék képzős fajtái (*erős – erősít – erősödik*) is előkerülnek. Reméljük, ekkorra a diákok már megszokták a kétféle ragozást a magyar nyelvhasználatban. Aztán jönnek a rettegett felszólító módú igealakok, ráadásul célhatározói mellékmondatokban. Ennek a logikának az elfogadása nem kis toleranciát igényel. Megjelenik a *nekem kell + főnévi igenév* szerkezet, amely a formál logika alapján se hogy se lehet szabályos, mert nem jó az *én kellek futni*, hanem *nekem kell, sőt futnom* – még jó, hogy van példa is a feladat elején, így látszólag csupán analógiás sorokat kell összeállítaniuk a diákoknak. Tapasztalataim szerint ezek elég nehéz gyakorlatok, de már csak azért is érdemes megküzdeni velük, mert hálás témába ágyazódnak.

A *Hát ez pech!* című fejezet szavai már jócskán túlnyúlnak az alapszókincsen, de még közel sem a mai sajtó nehezen érthető kifejezései közül valók. Különösen természetesen az időhatározószó-kereső, mondatba foglaló gyakorlatok, ezeket lassan már a magyar anyanyelvű diákokkal is tanítani kellene.

Ilyen feladat például: Tedd a megfelelő helyre: *egy ideig, egy ideje, időre, idő óta, idővel, időben, időnként, idejében, ideig-óráig, annak idején.*

A *Szerelem* témakör is igen hódás, ugyanakkor a párkeresés, az apróhirdetés kapcsán módot ad olyan sajátos szókapcsolatok gyakorlására, mint a főnévből képzett melléknévi jelzős szerkezet (*józan életű*). A *Ki mit szeret?* feladat pedig az ige-tárggyal, ige-infinitívvel ragozásokat rögzíti szórakoztató módon. Tapasztalatom szerint a diákok nagyon szeretik a sztereotípiák gyártását, annál is inkább, mert a nemek közötti különbségek nem igényelnek új tudást, csupán a meglévő ismeretek más keretben történő alkalmazását. Nagyon jó az is, hogy helyet kapnak az összetett mondatok, a kötőszavak, hiszen csak így lehet igazán szabatosan, ízesen fogalmazni.

A *Házasság* című rész kifejezetten alkalmas új főnevek és igék tanulására, kis kulturális kitekintéssel, a szokások megismerésével, közben elsajátítva néhány sajátosan magyar szófordulatot, szerkezetet.

A *Boldog békeidők* különösen jól kitalált fejezet, tovább nehezdednek ugyan a feladatok, de érdekesek, informatívak, hangulatuk van. A történetekben egyre több lesz az új szó, szaporodnak az összetételek, felbukkannak ismeretlen fogalmak, megnő az összetett mondatok száma, a szöveg egésze közelít a hétköznapi beszéd bonyolultságához, viszont cserébe a történelmi események apró emberközei mozzanatait kapjuk szórakoztatónak, ahogy ez például *A királyi család Gödöllőn* című részben is olvasható.

A kötet végére a mesék kapcsán eljutunk egészen a csodaszarvas mondájáig. Ez a történet ugyan nem a mai nyelvhasználatot tükrözi, de szépsége ta-

lán érzékelhető a külföldi tanuló számára is. A könyvet egy kedves társasjáték zárja, amelyhez elegendő a diákok általános ismeretanyaga a gyerekkor mesevilágából. Szükséges még persze a frissen szerzett szókészletük a szabad mondatalkotáshoz és megszilárdított grammatikai készségük a magabiztos megszólaláshoz.

Összefoglalva: ez az olvasókönyv teljesíti mindazt, amit az előszóban ígér, fejleszt a szókincset, a szövegértést, segít a B1 és a B2 magyar nyelvvizsgára készülőknek, érvényesül benne a fokozatosság elve; a sok kis történet érdekes; a példák hozzásegítenek az egyértelmű megoldásokhoz; akár tanári irányítás nélkül is könnyen javíthatók; szerkezete áttekinthető; illusztrációi bájosak. Jó példa arra, hogy egy kiadványnak nem feltétlenül kell színes-szagosnak, trendi interaktív-komputeresnek lennie ahhoz, hogy hatékony legyen.

A szerzőknek már csak az a dolguk, hogy megismertessék a könyvet azokkal, akiknek szól, a magyar tanuló külföldiekkel és tanáraikkal, akár más országbeli magyar nyelviskolákkal vagy a nyelvünket éppen otthon, családi körben tanuló diákokkal. Lehet, hogy ez lesz a nehezebb munka? De nemcsak a fent említettek forgathatják haszonnal ezt a könyvet, hanem a magyartanárok is. A játékos feladatokon keresztül felfedezett és alkalmazott szabályok, valamint a szókincsfejlesztésben felhasználható érdekes szövegek és a szövegértést segítő feladatok valóban JÓ SZÓRAKOZÁST jelenthetnek MAGYARUL.

Czap Ágnes

„Ernst ist das Leben, heiter ist die Kunst”¹

Szalki Bernáth Attila kétnyelvű versfordítás-köteteiről

Ki tudná megmondani, hány ezer vers született már Goethe és Schiller csodálatos nyelvén? Ebben a pillanatban is újabb és újabb versek keletkeznek, gazdagítva a német líra óriási kincsesházát. 2008-ban megjelent egy német versgyűjtemény, amely reprezentatív keresztmetszetet ad a kezdetektől napjainkig.² Ez bibliofil papíron nyomva is vastok kötet, sok száz verssel. A magyar olvasóhoz természetesen e verseknek csak a töredéke juthat el, a mindenkori műfordító szubjektív válogatásában. Éppen ezért nagyon nagy a fordító felelőssége, szerepe, hiszen az ő egyénisége, nyelvi és költői kompetenciája juttatja el az olvasót az idegen nyelvű vers élvezetéhez.

Szalki Bernáth Attila erre vállalkozott már küllemükben is derűs fordításköteteiben. A kék, fehér, narancs és lila, hosszúkás, vékony könyvecskéket jó érzés kézbe venni, az ember – régi emlékei alapján – már csak a tartó kartondobozt hiányolja. Ugyanis az Európa Könyvkiadó 1959-ben jelentette meg a német líra kincsesházát és a modern német líra kincsesháza c. kiadványait, ahol egy-egy kartondoboz 6-8 kis kötetet tartalmaz. Azok klasszikus költőink, műfordítóink alkotásai. A középkortól a 19. századig Babits, Szabó Lőrinc, Keresztury Dezső, Radnóti, Weöres Sándor, József Attila (pl. Luther: Erős vár a mi istenünk), Csokonai Vitéz Mihály (!), Tóth Árpád, Vas István, Illyés Gyula stb. fordítottak. A modern verseket Csorba Győző, Garai Gábor, Timár György, Raics István, Hajnal Gábor, Simon István ültették át magyarra. Ebbe a sorba illeszkedik bele Bernáth Attila, némi öniróniával. Auch ich versuchte/Megpróbáltam én is c. kötete hátlapján megadja

¹ „Az élet komoly, a művészet derűs” In: Friedrich v. Schiller: Wallenstein

² Der grosse Conrady: Das Buch deutscher Gedichte von den Anfängen bis zur Gegenwart. Hrsg. von Karl Otto Conrady. Artemis und Winkler Verlag, 2008

derős öndefinícióját: 1 autodidaktischer Amateurübersetzer/1 autodidakta, amatőr műfordító. – Ahhoz képest egész jó! – mondhatja hasonló humorral az olvasó. Bernáth Attila tehát nem költő, s ezt nem is tagadja. Versfordításain érezhető, hogy nem szakad el olyan könnyen a szó szerinti eredetitől, mint ahogyan azt a líraiság és gördülékenység érdekében megtette – megtehetette – Kosztolányi, Szabó Lőrinc, Áprily Lajos és a többiek.

„Autodidakta” fordításai a legtöbb esetben nagyon pontosan adják vissza az eredeti tartalmat, s ez jelenti azt a plusz értéket, amely alkalmassá teszi a köteteket a német és a magyar tanórákon való hasznosításra is. Nagyon jó, hogy az olvasó mindjárt ott látja az eredeti művet is, így a magyar változatot nem csak versként, hanem „munkadarabként” is érzékeli. A Megpróbáltam én is c. kötetben a szerző minden vers után közli, hogy rajta kívül ki fordította még le az adott verset. (Pl. Theodor Storm: Über die Heide/A pusztán. Korábban lefordította: Eörsi István, Hárs Ernő, Petra-Szabó Gizella). Egy következő kiadásnál esetleg érdemes lenne átgondolni, hogy az elődök variációit is megadja-e a fordító, összehasonlítási alapként. A tapasztalat azt mutatja, hogy pl. egyetemi hallgatók lelkesen hasonlítgatják össze ugyanannak a versnek a különböző fordítás-változatait, és általában megoszlanak a vélemények, hogy kinek melyik, miért tetszik. Ez azt is jelenti, hogy mindegyik képvisel olyan többletet, amely más és más olvasót érinthet meg. Hasonló eredménnyel járt Bernáth Attila Istenkísértés hűsz lépesben c. vékony kötetének „megtesztelése” is. Itt a műfordító hűsz változatban közli Goethe A vándor éji dala c. költeményét, miután felkészíti rá az olvasót, hogy a feladat megoldása valójában lehetetlen: „Mindenki megállapodott abban, hogy ez a vers tökéletes és halhatatlan”- olvashatjuk Kosztolányi Dezső tanulmányában. Ne lepődjünk meg tehát, hogy Lator László Kossuth-díjas költő, műfordító úgy véli, ennek lefordítása magyar nyelvre: istenkísértés.” Ehhez képest 5 megkérdezett közül mindenkinek másik variáció tetszett, vagyis a fordítással való kísérletezésnek, játéknak van értelme. A siker titkához hozzátartozik, hogy Bernáth Attila a poétika területén is rendkívül precíz. Nemcsak itt, hanem a többi vers fordításánál is gondosan ügyel rá, hogy a metrum, a rímképlet, a szótagszám az eredetivel megegyezzen. A vándor éji dalánál általában még a hímrím-nórím problematikájával is megküzd, holott annak lényege már a francia és a német nyelv viszonylatában is különböző, nem beszélve a magyarról. Egy olyan nyelvben, ahol mindig is a szó első szótagja a hangsúlyos, ezt csak az időmértékes verselés eszközeivel lehet visszaadni. Csokonai bukó és lejtő rímnek nevezte a jambikus és trochaikus végződésű rím��avakat, itt csak egy példa (5.) a hűszből:

*Minden éji ormon
a csend,
a szél a lombon
lány zene,*

*néked üzent.
Madárka már hallgat az ágon.
S téged is átfon
Végleg a csend.*

Ez a kötet tehát poétikai ismeretek megtanítására is alkalmas, a Nur ein Leben/Csak egy élet c. válogatás klasszikus német költők rövid verseiből pedig valójában egy kétnyelvű életbölcesség-gyűjtemény. Akár kívülről is megtanulható aforizmak, frappáns gondolatok tárháza, a népköltéstől a kortárs költőig. Bernáth Attila a német líra teljes spektrumából válogat, a mindenki által ismert klasszikusoktól (Goethe, Heine, Rilke stb.) a talán egyetlen tananyagban sem szereplő, 18. századi L. Ch. H. Hölty-ig, s ezáltal ismeretterjesztő, kíváncsiságébresztő szerepet is betölt. A legismertebb alkotások (pl. Loreley) mellett az átlagember által sohasem hallott természetverseket is közvetít, ezáltal is bővíti az olvasó ismereteit.

A kötetek tematikusan szerveződnek, a Leitwörter/Vezérlőszavak című az öröm, a boldogság és a szeretet érzései köré csoportosítja M. Claudius, T. Fontane és R. Dehmel verseit. A Drei Romantiker/Három romantikus pedig Eichendorff, Heine és Mörike életművéből közöl válogatást. A legérdekesebb apropójú a 33 Gedichte von den beliebtesten hundert/ 33 vers a legkedveltebb százból. Németországban a huszadik században nyomtatásban megjelent köteteket vizsgálva a gyakoriság alapján összeállították a legkedveltebb száz német költemény listáját. Ebből a százból közöl Bernáth Attila harmincháromat, vagyis a válogatás válogatását tartja kezében az olvasó, s mindegyik versből érződik a komoly, odaadó munka és a fordító szeretete, tisztelete a német líra és a nyelv iránt.

Ha a szerző egyszer esetleg a kötetek egybekötött kiadására gondolna, akkor annak a végére mindenképp pontos tartalomjegyzéket is kellene szerkeszteni. A jelenlegi betűrendes útmutatók követik az ábécés sorrendet (bár ennek nincs túl nagy jelentősége), ugyanakkor nehezítik a költők ill. a tematika alapján való eligazodást az oldalszámokban.

Az egyik hátlapszöveg szerint „a kötetet lehet 1. bírálni, 2. elemezni, 3. elhallgatni, 4. gúnyolni, 5. kidobni, 6. kinevetni, 7. leszólni, 8. megmosolyogni, 9. negligálni, 10. összehasonlítani stb.” Valóban: mindenképp érdemes foglalkozni vele.



Bardócz Orsolya – Nagy Nándor: Benedek Elek emlékalbum *Készült a Művelődés Műhelyében – Kolozsvár, 2009.*

A címlapon Elek nagyapó képe hívogat, hogy vegyük kézbe az emlékalbumot, s eddigi olvasmányélményeink mellé fényképek segítségével is kísérik el Benedek Eleket életútján, Kisbacontól, Udvarhelyre a Református Kollégiumba, Pestre a Kerepesi útra, a Kálvin téri református templomba, ahol házasságot kötött Fischer Máriával. A Pesten szerkesztett újságok címlapjai mellett *Az Én Újságom* és a *Jó Pajtás* borítói mellett a nagyszülők és a népes család közös fotója, majd a kisbaconi házat látjuk, amelyről így vallott Elek apó: „Ebbe a házba ben van falazva a lelkem, a téglákat, melyeknek minden darabja egy-egy könyv, az én véremmel kevert mész ragasztja össze.” Családi képek sorakoznak, könyvek címlapjai, Petőfi-ünnepség Segesváron, útlevel, majd a *Napkelet*, a *Páosztortűz*, az *Erdélyi Helikon* borítói, s a mosolygó Elek apó fényképe 1924-ből. Utána a *Végrendelet* kézírással: „Jézus tanítványa voltam, / Gyermekhez lehajoltam. / A szívemet fölemeltem: / Szeretetre így neveltem.”

A ravatalon fekvő Elek apó, az utolsó, befejezetlen levele és a temetési szertartás képe után a közös sír, de az *Öreg faültető éneke* című versében az üzenet: „Hadd ültetek fát szépen, rendben, / Óh, nem magamnak, az új nemzedéknek!”

Kiknek? A „székely truppnak” is, Elek nagyapó fiainak: a csoportkép után Bartalis János, Tamási Áron, Kacsó Sándor, Szentimrei Jenő, Szentimreiné Ferenczy Zsizi, Tompa László, Sipos Domokos külön-külön megörökített képei sorakoznak.

A *Portrék* cím alatt találjuk Karvaly Mór festménye mellett Elek apó időskori portréját, a kisbaconi kertben készült képet, ez másikat, amelyen Elek fiával kaszál, s az ebéd utáni sziesztát megörökítő fotót.

A 40 családi kép közül az első Fischer Mária fiatalkori képe, a kisbaconi kertben készült családi fotó, majd pihenés közben láthatjuk a családot, a nagyszülőket az első, unokákkal, de az első hat unokával is, a pesti unokákat a kertben, a két szülőt Flóra lányukkal, Elek apó kisbaconi kertjét, a kúriához veze-

tő, fenyőfák vigyázta kocsit, újabb kép az unokákkal a kertben, kedvenc időtöltésük – labdajáték – közben, a gyerekek és barátai színházi előadását, s Elek apót, amint megfogja az eke szarvát. Benedek Marcell fiatalkori és időskori képe mellett Benedek Mária – Aranyvirág – fiatalkori képe, s fejezet végén a temetésről készült felvétel, valamint „a két ember árnyékában felnőtt” gyermekek nemes fájdalomt sugárzó, a szeretetet hangsúlyozó üzenetük.

S ami még az utókorra maradt és vár minden látogatót: az Emlékház. Az avatáskor készült képek, az ebédlő, a dolgozószoba, Elek apó saját kezű önéletrajzának első lapja, tolla pecsétje, látogatók csoportképe, Benedek Elek-emlékbélyeg 2009-ből, az emlékünnepegy plakátja, Kós Károly illusztrációja Benedek Elek elbeszéléseihez, a kisbaconi Benedek család címere, a *Vasárnap* és a *Vasárnapi Újság* címlapja Kós Károly színes linómetszetével, a Cimborák címlapja Elek nagyapó képével és a gazdag, sokágú családfa.

De festmények, emléktáblák, szobrok is élénk varázsolják a nagy mesemondót: Bordi András festménye, Kós Károly tuszrajza, Zsögödi Nagy Imre fametszete, az egykori budapesti lakóházán található emléktábla, Gergely István szobra, a Székelyudvarhelyen és Sopronban álló mellszobor. Mesehallgatásra Budapesten, Nagykovácsiban, Sopronban és Székelyudvarhelyen Elek apó kútja vár, s a kisbaconi iskola udvarán pedig Elek apó mellé ültethetünk s lapozgathatjuk a *Többsincs királyfi*, *Öcsike levelei*, *Székely népballadák*, *Székely mesemondó*, *A vitéz szabólegény*, *Óriások és törpék*, *Csudalámpa* című csodálatos mesegyűjteményeit, vagy éppen a négy kötetben összegyűjtött leveleit...

A kötetet a képek jegyzéke zárja.

Köszönjük a Bardócz Orsolya-Nagy Nándor szerzőpárosnak, hogy gazdagabbak lettünk egy újabb Benedek Elek kötettel, amelyet szép ajándékként adhatunk gyermekeinknek, tanítványainknak.

Málnási Ferenc





ÖTLETTÁR



Rovatvezető: Raátz Judit (Gödöllő, Lovarda u. 28. 2100)

Az alábbi Ötleteket a tavaly megjelent Kiss Gabriella – Molnár Ilona Jó szórakozást magyarul! Olvasókönyv magyarul tanulóknak (Molilla Könyv Kft. 2009) című kiadványból vettük. A feladatok a magyar anyanyelvi órákon is jól használhatók a tanulók szövegértésének fejlesztésére, valamint szókincsfejlesztésre.

A szórakozott tudós

Mi a helyes sorrend? Írd a számok mellé a megfelelő szövegrészlet betűjelét!

1E 2 3 4 5 6 7 8

A) Fölkeltették a házmestert, s fenn ő nyitotta ki a lakásajtót.

Szóltanul, nesz nélkül haladtak az első szoba felé. Az egyik rendőr a revolverét maga elé tartva, óvatosan kinyitotta az ajtót. Mögötte a másik két rendőr, leghátul a tudós. Lábujjhegyre állva, lélegzetüket visszafojtva vártak.

B) Az ajtó kitérült, és ott ült a szobában, egy kényelmes karosszékekben a tudós felesége, s gondolataiba merülve terítőt horgolt.

Semmi különös nem történt, csupán azt felejtette el a tudós, hogy már fél éve megnősült.

C) A napokban a tudósnak el kellett utaznia, hogy egy külföldi tudományos intézetben előadást tartson. Ahelyett, hogy megnézte volna a menetrendet, az asszisztensétől kérdezte meg, hogy mikor indul a vonata.

– Tizenegykor – felelte az asszisztens.

D) A tudós este kényelmesen megvacsorázott, majd becsomagolt, fél tizenegykor telefonon rendelt egy taxit, elbúcsúzott a feleségétől, beült a taxiba, és kirobogott a Déli vasútra. Mivel a vonata már délelőtt tizenegykor elment, s a legközelebbi csak másnap délelőtt indult, a tudós beült egy másik taxiba, és visszarobogott a lakásához.

E) A tudósokról állítják a viccek, hogy szórakozottak.

Ez túlzás, de az a tudós, akinek az esetét el akarom mondani, kivételesen csakugyan szórakozott volt.

Volt ennek a tudósnak egy egyemeletes, kis villaszerű háza. Fél évvel ezelőtt vette, amikor megnősült. A ház földszintjén volt a laboratórium és a könyvtár, az emeleten a lakás. Itt, ebben a villában élt és dolgozott a tudós.

F) És a tudós elindult, hogy rendőrt keressen. Egyrészt azért, hogy a betörő hurokra kerüljön, másrészt, mert nem mert egyedül fölmenni a lakásba.

Talált egy rendőrt, elmesélte neki szörnyű gyanúját. Együtt mentek az őrszobába, ahol két másik rendőrt vettek magukhoz segítségül. Elindultak négyesben a házhoz.

G) Mivel a kérdés és felelet percében déli tizenkettő múlt éppen, a tudós rögtön arra gondolt, hogy ez este tizenegyket jelent. Annál is inkább, mert magánbeszélgetésben az esti tizenegyket is csak egyszerűen „tizenegy”-nek mondjuk, és nem „huszonhárom órá”-nak.

H) Amint kiszállt az autóból, egy röpke tekintetet vetett a házára. Megdöbbenve látta, hogy a ház első emeletének két ablaka világos.

– Hallatlan! – mérgelődött a tudós. – Alighogy kiteszem a lábam a házamból, máris betörök garázdálkodnak benne.

(Nagy Lajos után)

Mi a szinonimájuk a szövegben az alábbi szavaknak? (Pl. a „bosszankodott” szó szinonimája az előző oldal „H” jelű szövegében keresendő.)

- | | |
|------------------------------------|----------------------------|
| 1. azt hitte G <i>arra gondolt</i> | 7. kinyílt B _____ |
| 2. bosszankodott H _____ | 8. nagyon csendben A _____ |
| 3. csak B _____ | 9. meglepődve H _____ |
| 4. elmegyek H _____ | 10. történetét E _____ |
| 5. félt F _____ | 11. vigyázva A _____ |
| 6. hihetetlen H _____ | |

Mit jelent?

<p>1. szórakozott ember</p> <p>A) sokat jár szórakozni B) mindig lekési a vonatot C) mindent elfelejt, mert mindig másra figyel D) nagyon okos</p>	<p>2. menetrend</p> <p>A) útlevel B) közlekedési lámpa C) könyv a szabályokról D) vonat, busz stb. indulását és érkezését tartalmazó könyvecske</p>	<p>3. röpké tekintet</p> <p>A) rövid pillantás B) unalmas történet C) érdekes pillanat D) repülő tárgy</p>
<p>4. nesz</p> <p>A) halk zörej B) hangos beszéd C) kiabálás D) zene</p>	<p>5. hurokra kerül</p> <p>A) felakasztják B) megtalálják C) kirabolják D) megfogják</p>	<p>6. garázdálkodik</p> <p>A) jól bánik a pénzzel B) háztartást vezet C) durván, erőszakosan kárt okoz D) tanyán gazdálkodik</p>
<p>7. túlzás</p> <p>A) sportág B) a valódi felnagyítása C) nagy falat D) növekedés</p>	<p>8. halad</p> <p>A) előre megy B) otthon marad C) hátrafelé megy D) fejleszt</p>	<p>9. gondolataiba merül</p> <p>A) kigondol B) kitalál C) elfelejt D) elgondolkodik</p>

Hol van a másik fele?

<p>1. A tudós, akinek a történetét el akarom mesélni,</p> <p>2. A házat akkor vette, 3. Ahelyett, hogy megnézte volna a menetrendet, 4. Anélkül, hogy ellenőrizte volna az időpontot, 5. Kényelmesen megvacsorázott, 6. Mikor megtudta, hogy aznap már nincs vonat, 7. Miközben fizetett a sofőrnek, 8. – Alighogy elmegyek itthonról, 9. És a tudós elindult, 10. Semmi különös nem történt,</p>	<p>A) majd kiment a pályaudvarra. B) az asszisztensétől kérdezte meg, hogy mikor indul a vonata. C) felnézett a háza ablakára. D) nagyon szórakozott volt. E) hogy rendőrt keressen. F) máris betörnek a lakásomba – gondolta. G) csak a tudós elfelejtette, hogy megnősült. H) biztosra vette, hogy este 11-kor megy a vonata. I) amikor megnősült. J) beült egy taxiba, és hazament.</p>
--	--

Továbbra is várjuk ötleteiket. Levelüket az alábbi módokon folyamatosan küldhetik a rovatvezető címére: 1. postai úton: Raátz Judit 2100 Gödöllő, Lovarda u. 28. 2. Ímélén: raatz.judit@vnet.hu.

ÉRTÉKES ÉS SZÉP KÖNYVEK!

TREZOR KIADÓ

1149 Budapest, Egressy köz 6. (Az Egressy út 46. mellett!)

*Telefon/fax: 363-0276 * E-mail: trezorkiado@t-online.hu (Új cím!)*

Internet: <http://www.trezorkiado.fw.hu>

Az alábbi könyvek megrendelhetők levélben, telefonon, telefaxon vagy elektronikus postán, illetve hétfőtől péntekig 9–16 óra között (előzetes telefon egyeztetés alapján) személyesen is megvásárolhatók a fenti címen.

ÚJ UTAK AZ ANYANYELVI NEVELÉSBEN ÉS A PEDAGÓGUSKÉPZÉSBEN (Tanulmányok)

24 cm, 172 oldal, ára 2415 Ft

A SZÓKÉPEK ÉS A SZÓNOKI BESZÉD

Retorikai tanulmányok és a 6. Kossuth-szónokverseny anyaga.

24 cm, 284 oldal, ára 2520 Ft

Demeter Katalin: ÉRTÉKŐRZÉS (Tanulmányok)

20 cm, 192 oldal, ára 2520 Ft

Hegedüs Géza: VILÁGIRODALMI ARCKÉPCSARNOK I–II.

200 külföldi író portréja Homérosztól Dürrenmattig.

Két kötet, 24 cm, 764 oldal, ára kötve, védőborítóval 1562 Ft

Hegedüs Géza: AZ EURÓPAI GONDOLKODÁS ÉVEZREDEI

24 cm, 288 oldal, ára kötve, védőborítóval 625 Ft

Hegedüs Géza: A SZÉPIRODALOM MŰFAJAI

24 cm, 168 oldal, ára kötve, védőborítóval 750 Ft

Marshall McLuhan: A GUTENBERG-GALAXIS

A tipográfiai ember létrejötte

24 cm, 332 oldal, ára kötve, védőborítóval 3920 Ft

L. Sz. Vigotszkij: GONDOLKODÁS ÉS BESZÉD

24 cm, 420 oldal, ára kötve, védőborítóval 2900 Ft

Hegedüs Géza: A HALHATATLAN HAMISJÁTÉKOS

Színes, szórakoztató, rövid művelődéstörténeti írások. *21 cm, 152 oldal, ára 448 Ft*

Benczik Vilmos: JEL, HANG, ÍRÁS

Adalékok a nyelv medialitásának kérdéséhez

24 cm, 287 oldal, ára 2310 Ft

Benczik Vilmos: NYELV, ÍRÁS, IRODALOM

kommunikációelméleti megközelítésben

24 cm, 332 oldal, ára 2240 Ft

CS. NAGY-TANKÖNYVCSALÁD: elsőtől nyolcadikig... és tovább!

TREZOR KIADÓ, 1149 Budapest, Egressy köz 6. (Az Egressy út 46. mellett!)

Telefon/fax > 363-0276

E-mail: trezorkiado@t-online.hu * Internet: <http://www.trezorkiado.fw.hu>



A könyvek megrendelhetők postai szállításra levélben, telefonon, telefaxon vagy elektronikus postán, illetve előzetes telefonos egyeztetés alapján személyesen megvásárolhatók a fenti címen.